

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Matyáš Jakubů

Mezinárodní vztahy v době klimatické krize: Nedostatky realistické analýzy

International Relations in the Era of Climate Crisis: Flaws in
Realist Analysis

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Slačálek, Ph.D.

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval doktoru Ondřeji Slačálkovi za vedení a inspiraci při psaní této bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat Monice Stachové, Matyáši Křížkovskému, dalším kolegyním a kolegům z bakalářského semináře a všem ostatním, kteří mě během psaní této práce podporovali.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. května 2021

Matyáš Jakubů

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá analýzou klimatické a ekologické krize realismem v teorii mezinárodních vztahů. Nejprve je realismus definován v kontrastu s neoliberalismem. Následující kapitola se věnuje Latourově a Mooreově analýze příčin těchto krizí, kteří je nachází v dichotomii mezi člověkem a nelidskou přírodou, v představě přírody jako pasivního objektu, v akumulaci kapitálu a v extraktivistickém vztahu s nelidskou přírodou. Práce dokazuje, že pokusy o syntézu realismu a ekologického myšlení nedokážou tyto příčiny zohlednit, tudíž vnímá jimi navrhovaná řešení jako neadekvátní. Proto představuje hnutí nerůstu jako alternativní reakci na tyto krize, která jejich příčiny překonává, která však nemá ucelenou vizi celosvětové transformace. Poslední kapitola tedy nabízí neo-gramsciánskou analýzu mezinárodního přechodu na nerůst.

Klíčová slova

teorie mezinárodních vztahů, ekorealismus, Nový klimatický režim, kapitalocén, nerůst

Abstract

This thesis concerns analysis of climate and ecological crisis by realism in international relations. Firstly, realism is defined in contrast with neoliberalism. Next chapter describes Latour's and Moore's analyses of the causes of these crises, which identify the dichotomy between humans and non-human nature, the concept of nature as a passive object, accumulation of capital, and extractivist relationship with non-human nature. It is shown that attempts to synthesize realism and ecological thought cannot take these causes into consideration; therefore, these attempts are considered flawed. Thus, the degrowth movement is introduced as an alternative reaction to these crises, which overcomes their causes, but which does not present a comprehensive vision of global transformation. The last chapter offers a neo-gramscian analysis of international transition to degrowth.

Key words

international relations theory, ecorealism, New Climatic Regime, Capitalocene, degrowth

Obsah

	ÚVOD.....	6
1	REALISMUS A NEOLIBERÁLNÍ KRITIKA REALISMU	8
1.1	CHARAKTERISTIKA REALISMU	8
1.2	NEOLIBERÁLNÍ KRITIKA REALISTICKÝCH KONCEPTŮ A REALISTICKÁ ODPOVĚĎ.....	9
2	ANALÝZY PŘÍČIN KLIMATICKÉ A EKOLOGICKÉ KRIZE.....	12
2.1	BRUNO LATOUR A NOVÝ KLIMATICKÝ REŽIM	12
2.2	PŘEHODNOCENÍ REALISTICKÝCH KONCEPTŮ NA ZÁKLADĚ LATOUROVY KRITIKY	15
2.3	ANTROPOCÉN A KAPITALOCÉN	18
3	EKOREALISMUS.....	21
3.1	POKUSY O ZFORMULOVÁNÍ EKOREALISMU	21
3.2	PŘEDSTAVA DEKARBONIZACE ANALYZOVANÝCH EKOREALISMŮ	22
3.3	NEDOSTATKY EKOREALISTICKÉ PŘEDSTAVY DEKARBONIZACE.....	23
4	ZELENÉ POLITICKÉ IDEOLOGIE A TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ	27
4.1	ZELENÝ KONZERVATISMUS.....	27
4.2	NERŮST	30
4.3	SROVNÁNÍ ZELENÉHO KONZERVATISMU A NERŮSTU	32
4.4	NERŮSTOVÁ TEORIE STÁTU	34
4.5	NEO-GRAMSCIÁNSKÁ ANALÝZA MEZINÁRODNÍHO PŘECHODU NA NERŮST.....	36
	ZÁVĚR	42
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	43

Úvod

Současné klimatologické modely dokazují, že pokud nedojde k razantnímu omezení emisí skleníkových plynů vypouštěných do atmosféry, zvýší se globální průměrná teplota do konce 21. století o 3–4 °C. Takové přehřívání planety by vedlo ke zvýšení hladin oceánů o 1–2 metry, následkem čehož by zanikla většina současného pobřežního osídlení. Zároveň by došlo ke snížení sklizní o třetinu, k masovému vysídlení obyvatelstva, ke znemožnění jakéhokoliv zemědělství v oblasti Blízkého Východu a Středozemního moře nebo k roztání himálajského ledovce, který v současnosti poskytuje pitnou vodu necelé miliardě lidí v jižní Asii.¹

Klimatická krize však není jedinou ekologickou krizí zapříčiněnou lidskou činností, která ohrožuje život na Zemi. Podle Mezivládního panelu pro změnu klimatu způsobilo průmyslové zemědělství vážné znehodnocení 40 % světové zemědělské půdy, což už nyní vede ke snižování sklizní. V důsledku průmyslového rybolovu a vypouštění chemikálií do oceánů již došlo k zmenšení nebo kolapsu 85 % hejn ryb v oceánech, přičemž okyselování oceánů, které zapříčiňuje vypouštění emisí skleníkových plynů, proces vymírání oceánů zrychluje. Od roku 1970 ubylo podle Světového fondu na ochranu přírody více než 50 % všech savců, ptáků plazů a obojživelníků, kteří nežijí v zajetí. Vedoucí tajemnice Mezinárodního panelu OSN pro biodiverzitu a ekosystémové služby Anne Lariganderie řekla v září 2020, že lidstvo „systematicky vyhlazuje všechny nelidské živé bytosti.“ Předseda tohoto panelu Robert Watson oznámil v květnu 2019, že probíhající vymírání nelidských živočichů „celosvětově podrývá základy našich ekonomik, živobytí, potravinové bezpečnosti a kvality života.“²

V důsledku tohoto bezprecedentního ohrožení podmínek života na Zemi se i obory společenských věd začínají zabývat klimatickou a ekologickou krizí, ačkoliv dříve stály mimo oblast jejich zájmu. Legitimita realismu v mezinárodních vztazích vychází právě z jeho důrazu na udržování národní bezpečnosti a národních zájmů, které jsou v současnosti klimatickou a ekologickou krizí ohroženy. Analýzou adekvátnosti jeho reakce na tyto krize se zabývám v této práci. Výzkumné otázky jsou tedy následující: Jak teoretici realismu tematizují klimatickou a ekologickou krizi, její důsledky a způsoby, jak jí předejít? Jak tyto ekorealismy vycházejí z epistemologických předpokladů a sociálních

¹ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 11–14.

² *Ibid.*, p. 6–9.

a přírodních vztahů, které zároveň klimatickou a ekologickou krizi způsobily? A jak tato epistemologická východiska souvisí s adekvátností realistické reakce na klimatickou a ekologickou krizi?

Práce je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole představuji základní rysy realismu v mezinárodních vztazích, přitom vycházím z Morgenthauova *Politics Among Nations* a z Guzziniho *Realismu v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Zároveň realismus vymezuji vůči neoliberální perspektivě na základě odlišného vnímání možností mezinárodní spolupráce.

V druhé kapitole zkoumám, jaké epistemologické předpoklady a sociální a přírodní vztahy zapříčinily klimatickou a ekologickou krizi. Při této analýze čerpám z teorie Gaia Bruna Latoura, jak ji představuje ve *Facing Gaia*, a z konceptu kapitalocénu Jasona Moorea, který ho přibližuje v knize *Capitalism in the Web of Life*.

Ve třetí kapitole předkládám tři reformulace realismu v mezinárodních vztazích – ekorealismy Jonathana Symonse, Stewarta M. Patricka a Anatola Lievena – které reagují na výzvy klimatické a ekologické krize. Zároveň analyzuji, do jaké míry tyto ekorealismy vycházejí z předpokladů a vztahů, které současné krize zapříčinily, a jak to ovlivňuje představu dekarbonizace těchto ekorealismů.

Ve čtvrté kapitole porovnávám dvě zelené ideologie, které představují ucelenou reakci na klimatickou a ekologickou krizi, a sice zelený konzervatismus a nerůst. Jako příklad formulace zeleného konzervatismu analyzuji sborník editovaný Alexandrem Vondrou *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*, jako příklad hnutí nerůstu knihu *Less Is More* Jasona Hickela a knihu *In Defense of Degrowth* Giorgose Kallise. V závěru kapitoly porovnávám představy mezinárodní dekarbonizace zeleného konzervatismu a hnutí nerůstu a nabízím neo-gramsciánskou analýzu mezinárodní transformace na nerůstovou společnost.

1. Realismus a neoliberální kritika realismu

1.1 Charakteristika realismu

Realismus se zformuloval jako teorie mezinárodních vztahů v reakci na neúspěch mezinárodního meziválečného uspořádání a idealismus Woodrowa Wilsona. Ve svém stěžejním díle *Politics among Nations* z roku 1948 představil Hans Morgenthau šest principů politického realismu: Politika je ovládána objektivními zákony, které vycházejí z lidské přirozenosti. Pro účely politické vědy je zájem definovaný jako moc. Ačkoliv je snaha o naplnění zájmů v lidské historii konstantní, typ zájmů se v různých obdobích mění. Stát v politice sleduje morální princip národního přežití. Neexistuje dobro a zlo ve vztahu k národním zájmům, jinými slovy mezinárodní politika je fundamentálně amorální. Lidská přirozenost je chápána pluralisticky, lze v ní oddělit politickou, morální, náboženskou a ekonomickou složku – politika je tedy autonomní sféra.³

Podobně jako jiné směry byl i realismus pozdějšími autory revidován na základě měnícího se politického kontextu, několik myšlenek ale představitelé realismu sdílí. Základní jednotkou mezinárodních vztahů jsou autonomní státy s vlastními národními zájmy. Tyto státy se nacházejí v anarchickém mezinárodním systému bez centrální vlády, který je podle strukturálních realistů hlavní příčinou konfliktů v mezinárodních vztazích. Podle klasických realistů je příčinou konfliktů univerzální neukojitelná touha člověka po moci, která vychází z lidské přirozenosti a je ve státech institucionalizovaná. Pluralita protichůdných národních zájmů vede k neustálému riziku války.⁴

Italský politolog Stefano Guzzini ve své knize *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii* tvrdí, že kvůli kontextu, ve kterém se etabloval, představuje realismus vždy nejen postoj části akademické obce, ale i praxi americké zahraniční politiky. Podobně jako idealismus po první tak i realismus po druhé světové válce poskytuje legitimitu zahraniční politice dominantních států a udržuje status quo mezinárodního systému.⁵

Guzzini zároveň upozorňuje, že realismus je na rozdíl od ostatních přístupů hlouběji propojený se základy teorie mezinárodních vztahů. Obor teorie mezinárodních vztahů se etabloval po druhé světové válce, na rozdíl od jiných oborů však nemá vlastní

³ Laferrière, Eric, and Peter J. Stoett. *International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis*. Routledge, 1999, p. 6–7.

⁴ *Ibid.*, p. 7–11.

⁵ Guzzini, Stefano. *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. Routledge, 1998, p. 1–5.

předmět ani vlastní metodu zkoumání. Jelikož byl po druhé světové válce realismus paradigmatický, teorie mezinárodních vztahů použila realistické teze k definici pojmů, jimiž se odlišuje od jiných oborů a v jejichž rámci se odehrává debata o mezinárodních vztazích. Stejně jako realismus tedy vychází z předpokladů, že existuje kvalitativní rozdíl mezi domácí a zahraniční politikou, že stát je nejdůležitějším aktérem a že moc je nejdůležitějším cílem mezinárodních vztahů. Kritika těchto předpokladů realismu je proto do určité míry kritikou teorie mezinárodních vztahů jako oboru.⁶

V důsledku přeměny některých tezí realismu do základních předpokladů teorie mezinárodních vztahů však dochází k napětí mezi těmito vědeckými předpoklady vycházejícími z realismu a realistickým důrazem na praktické vědění. Neustále tedy dochází k pokusům o reformulaci realismu, která by vědeckou i praktickou složku uvedla do souladu. Tyto pokusy opakovaně selhávají, protože realistické předpoklady teorie mezinárodních vztahů, které vycházejí z praxe evropské diplomacie 19. století a dokázaly snad ještě popsat světovou situaci po druhé světové válce, se od současného diplomatického diskurzu zásadně liší.⁷ Zda současné pokusy o zformulování ekorealismu také selhávají, budu analyzovat ve třetí kapitole této práce.

1.2 Neoliberální kritika realistických konceptů a realistická odpověď

Vedle realismu se však od 80. let formují i jiné teorie mezinárodních vztahů, které poukazují na jeho nedostatky; mezi nimi je nejvýznamnější neoliberalismus. Neoliberální kritika tvrdí, že realismus nedokáže uspokojivě analyzovat klimatickou krizi a její důsledky pro mezinárodní vztahy ze tří důvodů. Zaprvé jde o *propojení domácí a zahraniční politiky* v případě klimatické krize. Pro ratifikaci mezinárodních klimatických závazků je potřeba schválení v domácím parlamentu. Zároveň do celého tohoto procesu vyjednávání a schvalování klimatických závazků zasahují na jedné straně domácí fosilní průmysl a na druhé straně sociální hnutí. To nabourává realistickou představu oddělení domácí a zahraniční politiky i představu jednotného národního zájmu.⁸

Zadruhé poukazují neoliberální kritici na *roli spravedlnosti* v mezinárodní klimatické politice. Vyjednávání pouze na základě racionálních národních zájmů ignoruje otázku již existujících globálních nerovností a historické emise světových mocností. Tyto

⁶ *Ibid.*, p. 6–10.

⁷ *Ibid.*, p. 234–235.

⁸ Sprinz, Detlef, and Urs Luterbacher (eds.). *International Relations and Global Climate Change*. Potsdam, 1996, p. 51–57.

argumenty přitom v mezinárodní klimatické politice hrají důležitou roli, realistické oddělení morálky a politiky je tedy narušeno.⁹

Zatřetí hrají významnou roli *nestátní aktéři*, kteří ovlivňují mezinárodní klimatickou politiku. Jelikož se často projednávají odborné záležitosti, role nestátních expertních organizací je v této oblasti mezinárodní politiky mimořádná. Těmito aktéry mohou být nestátní neziskové organizace, které monitorují jednání a svým lobbyingem nastavují agendu mezinárodních jednání, nebo mezivládní organizace jako IPCC, které poskytují odborné informace, na jejichž podkladech vznikají mezinárodní dohody. Nestátní organizace zároveň umožňují nestrannou kontrolu toho, že jednotlivé státy své závazky naplňují, což vede k nižší možnosti černého pasažérství a ke zvýšení šance na mezinárodní spolupráci. Realistické privilegování státu jako jediného aktéra mezinárodních vztahů a skepse vůči mezinárodní spolupráci jsou tedy také nepřesvědčivé.¹⁰

Ve svém článku *Anarchy and the Limits of Freedom* odpovídá neorealista Joseph Grieco na tyto výtky neoliberalismu a na neoliberalní optimismus v otázce mezinárodní spolupráce. Když teoretici neoliberalismu dokazují, jak existence mezinárodních organizací snižuje možnost černého pasažérství a zvyšuje možnost spolupráce, zapomínají na to, že absolutní zisky nejsou jedinou překážkou mezinárodní spolupráce. Druhou překážkou jsou relativní zisky. Kvůli nejistotě ohledně budoucích úmyslů druhých států a neustálé možnosti konfliktu v mezinárodních vztazích musí každý stát zohledňovat nejen to, jestli je pro něj spolupráce výhodná, ale i jak moc je výhodná pro ostatní. Pokud by relativní zisk druhých států převyšoval vlastní relativní zisk, ohrožuje spolupráce rovnováhu moci a je tedy pro stát nevýhodná.¹¹ Tato neorealistická analýza možností mezinárodní spolupráce přesvědčivě vysvětluje i důvody dosud neadekvátní mezinárodní reakce na hrozby klimatické a ekologické krize.

Neoliberalní kritika realismu tedy cílí na základní teze realismu jako je skepse vůči možnostem mezinárodní spolupráce nebo důraz na stát jako jediného aktéra mezinárodních vztahů. Zároveň však realismus a neoliberalismus mnohé prvky sdílí. Zprv jde o konceptuální a metodologické nástroje. Obě teorie vnímají stát a jeho instrumentální měřitelné zájmy jako základního aktéra mezinárodních vztahů, pouze mají odlišné závěry ohledně možností spolupráce těchto států. Zadruhé sdílí některé

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Grieco, Joseph M. "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism." *International Organization*, vol. 42, no. 3, Jul. 1988, p. 485–507.

metateoretické předpoklady jako ekonomické paradigma sociální interakce. Oba se soustředí na důsledky obchodu pro mezinárodní vztahy, zatímco ale realisté poukazují na permanentní možnost jeho skluzu do války, neoliberalové tvrdí, že tomu lze zabránit institucionalizací.¹²

Proti neorealismu i neoliberalismu se tedy nabízí radikálnější kritika, která zkoumá, z jakých sdílených epistemologických východisek tyto teorie vychází a jak tato východiska ovlivňují jejich analýzy klimatické a ekologické krize. Tuto kritiku budu zkoumat v druhé kapitole.

¹² Barša, Pavel, a Ondřej Císař. *Anarchie a řád ve světové politice: Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Portál 2008, s. 193–194.

2. Analýzy příčin klimatické a ekologické krize

Při analýze, jak sdílená epistemologická východiska přístupů v teorii mezinárodních vztahů ovlivňují jejich tematizaci klimatické a ekologické krize, budu vycházet ze dvou proudů ekologického myšlení. Začnu shrnutím teorií francouzského sociologa a filozofa Bruna Latoura, které zformuloval ve své knize *Facing Gaia* a který současnou situaci nazývá Nový klimatický režim. Následně budu vycházet z konceptu kapitalocénu britského environmentálního historika Jasona W. Moorea, který ho představil v knize *Capitalism in the Web of Life*.

2.1 Bruno Latour a Nový klimatický režim

Latour vychází z teorie Gaia Jamese Lovelocka, která tvrdí, že všechny organismy na Zemi jsou do určité míry propojené, protože všechny přetváří své okolí tak, aby zvětšovaly možnost svého přežití. Všechny organismy jsou tedy aktéři v chování Země. Lovelock staví svou teorii na výzkumu mikrobů a argumentuje, že právě propojenost aktérů vede k udržení stabilních podmínek umožňujících život na Zemi. Latour upozorňuje, že Gaia sice zdůrazňuje propojenost aktérů, odmítá však holistické vnímání přírody, které by přírodu chápalo jako celek nebo systém, v němž jsou jednotlivé organismy koordinovanými částmi. Teorie Gaia se tedy vymezuje jak vůči přírodě jako životnímu prostředí, které je od jednotlivce oddělené, protože všichni aktéři jsou do určité míry propojení a překrývají se, tak vůči přírodě jako dokonalému koordinovanému systému.¹³

Právě Latourův důraz na aktérství umožňuje ono dvojí vymezení. Znemožňuje chápání přírody jako pasivního životního prostředí, které je v současném politickém myšlení dominantní. Zároveň však znemožňuje vnímání přírody jako holistického koordinovaného systému, které se objevuje u některých proudů zeleného myšlení a vede k animismu,¹⁴ jelikož uznává aktérství jednotlivých organismů a ekosystémů a nikoliv abstraktního celku přírody.¹⁵ Kvůli tomuto důrazu Latour ve *Facing Gaia* i jiných

¹³ Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017, p. 92–104.

¹⁴ Nedostatečná reflexe Latoura vede k důrazu na animismus jako jedinou alternativu vůči karteziánskému dualismu a jeho oddělení člověka od zbytku přírody i u jednoho z teoretiků nerůstu, jehož texty budu v této práci analyzovat. Viz Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 64–69.

¹⁵ Latour, Bruno. “Agency at the Time of the Anthropocene.” *New Literary History*, vol. 45, no. 1, Jan. 2014, p. 13–14.

novějších textech opouští od svého dřívějšího rozdělení na aktéry a aktanty a zaměřuje výrazy, které na jednání těchto entit upozorňují (*actor, actant, agent*). Podle politické ekoložky Rebeccy Lave je však toto chápání aktérství významově vyprázdněné, jelikož chápe jednání pouze jako schopnost přetvořit své okolí, nikoliv jako činnost, která musí být záměrná. I přes svůj důraz na aktérství nelidské přírody tedy Latour ontologicky nestaví nelidskou a lidskou přírodu na stejnou úroveň.¹⁶

Ve své interpretaci Gaiy vychází Latour ze své dlouhodobé práce na teorii sítí–aktérů, která tvrdí, že sociologie má zkoumat propojení různorodých (lidských i nelidských) entit a odmítá existenci čehokoliv mimo vztahy mezi těmito entitami. Latour tedy v knize neanalyzuje kapitalistické ani jakékoliv jiné strukturální vztahy. Proto když v jiném textu vysvětluje nedostatečnou lidskou reakci na klimatickou krizi, poukazuje na selhání elit, které si již dávno hrozby klimatické krize uvědomily. Avšak místo aby na ni včas reagovaly, snaží se elity klimatickou krizi před veřejností zakrýt, pokračují ve svých aktivitách, které jim přináší zisk a které prohlubují ekonomické nerovnosti i klimatickou krizi, a před těmito krizemi chrání jen samy sebe. Elity se tedy chovají, jakoby s ostatními už ani nesdílely zemi.¹⁷

Latourův přístup tedy zdůrazňuje individuální odpovědnost elit, ale nedokáže přesvědčivě vysvětlit, proč se takto elity chovají, což je jeho hlavní nedostatek. Přesvědčivější analýzy se totiž zaměřují na strukturální příčiny tohoto chování elit, ať už marxistické analýzy zdůrazňující kapitalistický imperativ růstu nebo i realistické analýzy, které poukazují na relativní ztráty jedince či státu, pokud by jako jediný na klimatickou krizi reagoval. Přesto Latour ve *Facing Gaia* přichází s množstvím jiných inspirativních myšlenek, které obohacují společenské vědy. V kontextu realistického vnímání klimatické krize jde o Latourovu kritiku darwinistického pojetí přírody a hobbesovského pojetí suverenity.

Latour analyzuje pojem příroda/přirozenost (*nature*) a tvrdí, že ve starém klimatickém režimu měl dva významy. Zaprvé měl normativní význam, když se s poukazem na „přirozené právo“ naznačovalo, jak se má jednotlivec správně chovat. Zadruhé měl objektivní význam, když se s poukazem na „přírodní svět“ údajně bez normativního zabarvení vysvětlovalo, jaké věci jsou. Ve skutečnosti oba tyto významy

¹⁶ Lave, Rebecca. “Reassembling the Structural: Political Ecology and Actor-Network Theory.” In: Perreault, Tom, et al. (eds.). *The Routledge Handbook of Political Ecology*. Routledge 2019, p. 218.

¹⁷ Latour, Bruno. *Zpátky Na Zem: Jak Se Vyznat v Politice Nového Klimatického Režimu*. Neklid, 2020, s. 25–31.

slova příroda/přirozenost bezpodmínečně ukončovaly diskuzi a prezentovaly situaci *de facto* jako *de iure*. S důsledky klimatické a ekologické krize se v Novém klimatickém režimu tato normativita „přirozeného práva“ i „přírodního světa“ ukazuje, čímž se destabilizuje dichotomie mezi fakty a hodnotami. Zároveň se rozpadá dichotomie mezi úmyslně jednajícím člověkem a pasivními objekty v jeho životním prostředí neboli přírodou. Zatímco se tedy v očích moderního člověka rozlišoval lidský svět se svobodnou vůlí a materiální svět s příčinami a důsledky, Latour argumentuje, že všechny organismy v Novém klimatickém režimu jsou aktéři.¹⁸

Tato modernistická dichotomie mezi člověkem a přírodou vychází dle Latoura z darwinismu a z vědecké kontrarevoluce 17. století, kterou spojuje s filozofií Thomase Hobbesa, vestfálským mírem a vznikem moderního mezinárodního politického systému. Latour vychází z díla britského filozofa Stephena Toulmina, který tvrdí, že v 17. století došlo v kontextu neúspěchu politiky náboženské tolerance a zrození galileovské vědy k vědecké kontrarevoluci. Humanistický pluralismus byl nahrazen absolutismem, zakořeněnost v čase atemporálností, skepticismus dogmatismem. Zároveň došlo za účelem zkrocení náboženských válek ke zrození absolutního vestfálského státu. Hobbesovo pojetí suverenity absolutní stát legitimizuje, jelikož předpokládá, že jednotlivci v anarchii/přirozeném stavu, která nastala po opuštění obecně přijímané katolické univerzality, nebyli schopni sdílet jednu sadu morálních zásad, což vedlo k náboženskému násilí.¹⁹ Hobbes ale v *Leviathanovi* argumentuje, že člověku jsou rozumem zjevené zákony přírody (přirozené zákony), které mu zakazují činit to, co ho ničí, a přikazují mu dělat to, co nejlépe uchová jeho život. Mezi tyto zákony patří teze, že každý se má snažit o mír a že kvůli udržení míru se má každý vzdát své absolutní svobody a podmanit se Leviathanovi.²⁰ Absolutní stát jako monopol násilí na určitém území tedy jednu sadu pravidel vynucuje, čímž se násilí eliminuje.

Zatímco před-hobbesovská suverenity byla tedy založena na katolickém universalismu, hobbesovská se zakládá na univerzalitě zákonů přírody, které fungují jako nejvyšší instance, a apelem na ní docházelo k ukončení konfliktů. Pokud tedy věda odhalila něco o přírodních zákonech, národní státy musely tyto přírodní zákony následovat (Latour dává za příklad suverénní moc Ekonomie). V Novém klimatickém

¹⁸ Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017, p. 21–24.

¹⁹ *Ibid.*, p. 189.

²⁰ Koloušek, Martin. *Kořeny liberalismu v díle Thomase Hobbesa*. Praha 2015. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky, Vedoucí práce Mgr. Jakub Jinek, D. Phil., s. 13.

režimu po sporech o existenci klimatické změny dochází k situaci, že i přes důraznost klimatické vědy nedochází k adekvátní reakci národních států, univerzální uznání platnosti zákonů přírody je tedy opuštěno. Tím dochází ke krizi hobbesovské suverenity, jelikož není založena na obecně přijímaném univerzalizmu.²¹

Dichotomii mezi člověkem a přírodou paradoxně posílil darwinismus. Ten se totiž sám ve skutečnosti opírá o klasickou ekonomickou teorii – vychází z předpokladu, že lze rozlišit vnitřek a vnějšek aktéra a že ten se svému vnějšku neboli životnímu prostředí přizpůsobuje, aby se stal evolučně „nejschopnější.“ To ale vyžaduje exteritorializaci všech aktérů až na „sebe“ do okolí/životního prostředí. Latour oproti tomu propaguje myšlenku Gaia a tvrdí, že všechny organismy jednají tak, že ovlivňují a tvoří své okolí, aby zvýšily možnost svého přežití. Každý organismus tedy působí na sousední organismus, čímž se hranice mezi jednotlivými aktéry zamlžují a nelze rozlišovat mezi vnitřkem a vnějškem aktéra za účelem kalkulace jeho možnosti přežití (jako v darwinismu).²² Jinými slovy tedy teorie Gaia dokazuje, že představa přírody nezávislé na jedinci i představa jedince nezávislé na ostatních je falešná.

2.2 Přehodnocení realistických konceptů na základě Latourový kritiky

V Novém klimatickém režimu se tedy stává konceptuálně neudržitelné hobbesovské pojetí suverenity, jelikož stojí na univerzálním uznání platnosti zákonů přírody, i darwinistická koncepce přírody, která předpokládá oddělitelnost jednotlivce od přírody. Realistická teorie v mezinárodních vztazích přitom z Hobbese i darwinismu vychází. Ve svém vysvětlení příčin konfliktu klasičtí realisté tvrdí, že konflikty jsou nutnou součástí mezinárodních vztahů, jelikož vycházejí z lidské přirozenosti, které je vlastní egoismus a touha po dominanci. Přesvědčivost takového pojetí lidské přirozenosti vychází z uznání platnosti darwinismu, který vysvětluje, proč jsou tyto prvky v lidské přirozenosti důležité. Lidé tedy vedou konflikty kvůli získání či obraně zdrojů, protože soutěživost o zdroje představovala v evoluci hlavní znak nejschopnějších jedinců (*fittest*) a vedla k jejich přirozenému výběru.²³

²¹ Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017, p. 224–228.

²² *Ibid.*, p. 102–104.

²³ Thayer, Bradley A. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*. The University Press of Kentucky, 2004, p. 65–67.

Naopak strukturální realisté tvrdí, že konflikty vycházejí z anarchické struktury mezinárodních vztahů, ve které dochází ke střetu protichůdných národních zájmů. Taková analýza konfliktu vychází z přijetí hobbesovské představy přirozeného stavu, podle které vede absence centrální vlády k neustálému riziku konfliktu mezi jednotlivci, kteří sledují vlastní zájmy.²⁴ Aby realismus i ostatní teorie mezinárodních vztahů dokázaly teoreticky uchopit klimatickou a ekologickou krizi a jejich důsledky pro mezinárodní vztahy, musí na základě Latourovy kritiky přehodnotit některé své předpoklady.

Při argumentaci, proč je toto přehodnocení v Novém klimatickém režimu klíčové pro adekvátní reakci na klimatickou a ekologickou krizi, vychází Latour z Carla Schmitta. Ten rozděluje konflikty na válku a policii na základě toho, zda existuje třetí nezainteresovaná strana. Ve starém klimatickém režimu byla touto třetí nezainteresovanou stranou příroda, z objektivních zákonů přírody se vycházelo a řešení ekologických problémů představovalo depolitizovanou odbornou policejní práci. V současnosti ale dochází k vychýlení stabilních podmínek Země, které byly typické pro holocén, když v důsledku lidské činnosti dochází k překračování planetárních mezí, které definují bezpečný prostor pro lidské aktivity. V Novém klimatickém režimu je proto Gaia sice třetí stranou, není však nezainteresovaná, nelze totiž nadále předpokládat její stabilní prostředí, její jednání nelze snadno modelovat a nemůže tedy sloužit jako objektivní soudce. K hledání adekvátních řešení je nejprve potřeba tuto situaci přiznat, vyhlásit válku místo hledání harmonie a politizovat otázku ochrany životního prostředí.²⁵

Jako první krok k adekvátní tematizaci důsledků klimatické a ekologické krize musí realismus přiznat, v jakém světě se nachází. Dle Latoura se nachází v Novém klimatickém režimu, ve kterém dochází ke stoupání hladin oceánů, častějším přírodním katastrofám nebo změně klimatu a Země tedy není stabilním prostředím. Na rozdíl od jiných přístupů v teorii mezinárodních vztahů realismus dokáže nelidské entity tematizovat, bere v úvahu strategickou důležitost přírodních zdrojů nebo to, jakým způsobem fyzická geografie ovlivňuje jednání států.²⁶ Nedokáže ale chápat nelidské entity jako aktéry a pokračuje v modernistickém vnímání Země jako stabilního prostředí, které není potřeba politizovat. K tomu, aby se tohoto vnímání realismus zbavil, potřebuje tedy uznat aktérství nelidských entit v mezinárodních vztazích.

²⁴ Laferrière, Eric, and Peter J. Stoett. *International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis*. Routledge, 1999, p. 79.

²⁵ Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017, p. 231–248.

²⁶ Laferrière, Eric, and Peter J. Stoett. *International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis*. Routledge, 1999, p. 86.

Jestliže dojde k uznání aktérství nelidských entit, realistické chápání státní suverenity musí být pozměněno. Hobbesovská suverenita vychází z předpokladu, že stát vzniká, aby ukončil mezilidské násilí v anarchii, a následně vstupuje do mezinárodních vztahů s jinými státy. Uznává tedy pouze aktérství lidí, ze kterého vznikají po celém světě suverénní státy, které svými činy tvoří mezinárodní vztahy. Ve skutečnosti v celém tomto procesu jsou lidé a státy v určitých vztazích i s jinými aktéry, které jsou v Novém klimatickém režimu politizovány rozpadem univerzálního uznání platnosti zákonů přírody a představy Země jako stabilního prostředí.²⁷ Uznáním aktérství těchto entit zároveň dochází k poznání, že legitimita národních států vychází pouze ze vztahů k lidem, ačkoliv si státy nárokují, že reprezentují zájem všech aktérů na daném teritoriu a že ztělesnění reprezentace těchto zájmů je právě mezinárodní politika daného státu. Dochází tedy k narušení realistického chápání národního zájmu a státní suverenity. Na území státu se vyskytují aktéři, kteří nemají k legitimitě státu žádný vztah a narušují tak státní nárok na teritoriální celistvost.

Latour představuje svou odpověď na tuto krizi suverenity v projektu Divadlo vyjednávání (*Theater of Negotiations*), který se uskutečnil před pařížskou klimatickou konferencí roku 2015. Projektu se zúčastnilo 200 delegátů, kteří nereprezentovali pouze národní státy, ale i jiná teritoria nebo uskupení jako oceány, pohoří, města nebo původní obyvatelstvo. To vedlo k redefinici suverenity i vlastního zájmu, protože různí delegáti si nárokovali reprezentaci stejné země.²⁸ V manifestu *Planet Politics: A Manifesto from the End of International Relations* požaduje několik teoretiků mezinárodních vztahů podobnou transformaci mezinárodních organizací. Mimo jiné navrhují, aby velké ekosystémy jako povodí Amazonky, Arktida nebo Antarktida získaly status národů v institucích OSN, kde by byly reprezentovány za účelem udržení jejich ekologické celistvosti, nebo aby vznikly nové organizace, které by měly udržení jejich ekologické celistvosti za cíl.²⁹

Samotné uznání aktérství nelidských entit ale nestačí. Jak totiž schmittovskly argumentuje Latour, uznání skutečného stavu, tedy klimatické a ekologické krize a aktérství nelidských entit v mezinárodních vztazích, je pouhým vyhlášením války, politické konflikty následují až po něm. Latourem navrhované Divadlo vyjednávání nebo

²⁷ Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017, p. 224–228.

²⁸ *Ibid.*, p. 259–270.

²⁹ Burke, Anthony, et al. “Planet Politics: A Manifesto from the End of IR.” *Millennium*, vol. 44, no. 3, Apr. 2016, p. 499–523.

reprezentace velkých ekosystémů v mezinárodních institucích jsou sice důležité pro lépe odpovídající reprezentaci aktérů planetární politiky v mezinárodních institucích. Nezabraňují ani nevysvětlují ale Latourem popsané chování elit a národních států, tedy jejich snahu o maximalizaci absolutních i relativních zisků, které vedou k prohlubování nerovností a důsledků klimatické a ekologické krize. Analýzu strukturálních příčin tohoto jednání a jak tyto příčiny souvisí s předpoklady teorií mezinárodních vztahů představil Jason Moore svou kritikou pojmu antropocén.

2.3 Antropocén a kapitalocén

Pojem antropocén popularizovali roku 2000 ekolog Eugene Stoermer a atmosférický chemik Paul Crutzen v článku v newsletteru Mezinárodního programu geosféra-biosféra, když jím navrhli pojmenovat současnou geologickou epochu, ve které lidstvo zásadním způsobem ovlivňuje ekologii a geologii Země. Crutzen a Stoermer poukazují na vznik ozonových děr v důsledku vypouštění toxických látek, na obrovské množství dusíku vypouštěné lidmi do atmosféry nebo používané ve hnojivech, na vymírání zvířecích druhů, na 30–50 % povrchu Země, které lidstvo transformovalo, a na růst podílu skleníkových plynů jako je oxid uhličitý a metan v atmosféře. Antropocén začal na konci 18. století, tvrdí Crutzen a Stoermer, jelikož od té doby podle vzorků z ledovců stoupá podíl skleníkových plynů v atmosféře a tehdy byl zdokonalen parní stroj Jamesem Wattem.³⁰ Pojem antropocén tedy poukazuje na současnou provázanost člověka a přírody a na dominantní roli člověka v utváření Země.

Tento pojem se od té doby rozšířil a začal být obecně uznávaný. Jedním z kritiků pojmu antropocén je pak environmentální historik Jason Moore. Ve své knize *Capitalism in the Web of Life* argumentuje, že dichotomie mezi člověkem a přírodou je základním znakem moderního myšlení a vychází z karteziánského dualismu. Descartes tvrdil, že existuje dichotomie mezi duchem a tělem. Lidé jsou oproti jiným tvorům odlišní, jelikož mají mysl a duši, což dle Descarta vychází z jejich unikátního vztahu s Bohem. Zbytek stvoření je nemyslitelná hmota bez duše a úmyslů. Na tomto karteziánském dualismu stojí celé moderní evropské myšlení včetně zeleného myšlení a pojmu antropocén.³¹ Mezi hlavní znaky zeleného myšlení, které karteziánský dualismus potvrzují, patří omezení

³⁰ Crutzen, Paul J., and Eugene F. Stoermer. "The Anthropocene." *Global Change Newsletter*. 2000, Vol. 41, 2000, p. 17–18.

³¹ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 70.

lidstva na jednotného aktéra, omezení tržních, výrobních, politických, kulturních a dalších vztahů na „sociální“ vztahy a konceptualizace Přírody jako nezávislé na lidech.³²

Podle Moorea selhává koncept antropocénu v tom, že nenaplnuje příslib, ze kterého vychází, a sice snahu o překonání dichotomie mezi člověkem a přírodou. Teoretici antropocénu na jednu stranu předpokládají existenci antropogenních biomů, ekosystémů, kterým dominuje lidstvo a které tedy nejsou „divoké.“ Na druhou stranu chápou lidstvo jako homogenní geofyzikální sílu, jež tvoří součást přírody. Z filozofického hlediska tedy tvoří lidstvo součást přírody, ale v metodologii a analytických strategiích teoretiků antropocénu je lidstvo nadále chápáno jako oddělené, čímž se potvrzuje karteziánská dichotomie mezi člověkem a přírodou.³³

Moore tedy s klasickým pojetím antropocénu nesouhlasí a místo toho přichází s vlastní tezí. Tvrdí, že lidé a lidská uspořádání se liší od prostředí, ve kterém se vyvíjejí, zároveň jsou produkty tohoto prostředí a přitom toto prostředí sami produkují. V planetárním měřítku jsou tedy jednotlivé organismy na sobě závislé, formují se a odlišují se skrz toto prostředí.³⁴ Moore nazývá tento vztah *oikeros* nebo *tkáň života* (*web of life*) a aniž by na sebe navzájem odkazovali, Mooreův *oikeros* popisuje v zásadě zjednodušenou verzi Latourovy Gaiy.

Na rozdíl od Latoura ale Moore rozebírá, co důraz na tento vztah znamená pro analýzu kapitalismu. Kapitalismus nelze pochopit bez vědeckých revolucí, které umožnily vyšší akumulaci kapitálu a produktivitu práce. Každá vývojová fáze kapitalismu byla umožněna zemědělskými změnami, které byly spojeny nejen s určitými třídními, výrobními a mocenskými vztahy, jak upozorňuje klasická marxistická analýza, ale i s určitými botanickými a agronomickými znalostmi. Analýza kapitalismu tedy musí vzít v potaz geografii a biosférické vztahy.³⁵

Neúspěch mainstreamového pojetí antropocénu v překonání dichotomie mezi člověkem a přírodou vede ke dvěma zjednodušením, tvrdí Moore. Zaprvé teoretici antropocénu prioritizují environmentální biosférické důsledky lidské činnosti nad vztahy, které tyto důsledky zapříčiňují. Jako příčiny klimatické krize či úbytku biodiverzity tedy určují pouze fenomény jako industrializaci, urbanizaci či populační růst. Prioritizace těchto environmentálních důsledků zároveň určuje periodizaci antropocénu, který začíná

³²Moore, Jason W. *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, 2015, p. 17–18.

³³*Ibid.*, p. 17–19.

³⁴ Moore, Jason W. “The Capitalocene Part One: On the Nature and Origins of Our Ecological Crisis.” *The Journal of Peasant Studies*, vol. 44, no. 3, Mar. 2017, p. 599.

³⁵*Ibid.*

s průmyslovou revolucí na konci 18. století, případně u jiných autorů s prvními jadernými testy na konci druhé světové války. Tato prioritizace dle Moorea vychází také z karteziánského dualismu, z Descartova oddělení duchovního a fyzického světa a z privilegování substancí nad vztahy.³⁶

Zadruhé teoretici antropocénu konstruují lidstvo jako kolektivního aktéra, což vede k přílišnému zjednodušení. V důsledku tohoto zjednodušení dochází k několika nepochopením – k neomalthusiánskému pohledu na populaci, jejíž růst je vnímán jako hlavní příčina antropocénu, k přesvědčení, že hybatelem historické změny jsou technologie a zdroje, ke konceptu nedostatku, který nezohledňuje třídní a imperiální vztahy, a k metateorii o lidstvu jako kolektivním aktérovi.³⁷

Proto Moore navrhuje jinou metodu, která by naopak prioritizovala vztah *oikeros* nad environmentálními důsledky a která nachází počátky současné epochy v dlouhém 16. století mezi lety 1450 a 1648. V tomto období dochází v kontextu karteziánské dichotomie mezi člověkem a přírodou k objevným plavbám Evropanů, vyhnání či podmanění původního obyvatelstva, zneuznání lidství původního obyvatelstva, jejich přiřazení k „přírodě“ a vykořisťování, k transformaci krajiny a k masivnímu odlesňování. V důsledku toho vzniká moderní představa externí přírody, která je racionalizovatelná, kontrolovatelná a kvantifikovatelná. Kapitalismus tedy koprodukuje přírodu a organizuje takové vztahy mezi lidskou a nelidskou přírodou, které umožňují nekonečnou akumulaci kapitálu. Proto nazývá Moore období od dlouhého šestnáctého století kapitalocén.³⁸

Podobně jako Latour tedy Moore nachází příčiny současné klimatické a ekologické krize v dichotomii mezi člověkem a nelidskou přírodou a v představě o nelidské přírodě jako pasivním objektu. Analýzou kapitalocénu ale k příčinám přidává akumulaci kapitálu a z ní vycházející extraktivistický vztah s nelidskou přírodou.

³⁶ Moore, Jason W. *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, 2015, p. 175.

³⁷ *Ibid.*, p. 174.

³⁸ *Ibid.*, p. 173–189.

3. Ekorealismus

3.1. Pokusy o zformulování ekorealismu

Když roku 1999 Eric Laferriere a Peter J. Stoett vydali knihu *International Relations Theory and Ecological Thought*, ještě v ní svou kapitolu o realismu uzavírali tvrzením, že se kvůli realistickému důrazu na vojenskou moc, která je spojena se znečišťováním přírody, zatím nevyvinul ekorealismus.³⁹ Toto tvrzení již není po dvaceti letech platné a mezi teoretiky mezinárodních vztahů mezitím došlo k několika pokusům o reformulaci realismu, které by reagovaly na klimatickou a ekologickou krizi. V této práci budu analyzovat tři: text *Realist Climate Ethics: Promoting Climate Ambition within the Classical Realist Tradition* od australského politologa Jonathana Symonse, text *The Case for Ecological Realism* od amerického politologa Stewarta M. Patricka a text *Climate Change and the State: A Case for Environmental Realism* od britského politologa Anatola Lievena.

Patrick argumentuje, že klasický realismus přesvědčivě vysvětluje reakce států na případné hrozby jiných států, nedostatečně však konfrontuje hrozby, které nevychází z geopolitické rivality ale z interakce mezi člověkem a jeho životním prostředím, jako je například změna klimatu nebo pandemie. Tento nedostatek vychází z realistického předpokladu, že vztah mezi lidstvem a přírodním světem je stabilní, tento předpoklad je ale v antropocénu neplatný. Proto Patrick navrhuje ekorealismus, který by rozšířil koncept národního zájmu i na zachování biosféry a udržení systému podpory života na Zemi. Tím by koncept národní bezpečnosti zahrnul i ekorealistickou přírodní bezpečnost, čímž Patrick myslí ekologické podmínky lidské existence a prosperity. Na konci článku tvrdí, že k přežití v antropocénu musí lidstvo zintenzivnit mezinárodní spolupráci a zavést nové struktury globálního environmentálního vládnutí. Rozšíření konceptu národní bezpečnosti by k takové spolupráci národních států mohlo vést.⁴⁰ Ekologický realismus Patricka tedy spíše připomíná liberální apel na posílení mezinárodních spolupráce a upozadění role národních států.

Podobně jako Patrick volá i Lieven po rozšíření konceptu bezpečnostních hrozeb i na hrozby bez jasného vojenského protivníka. Zároveň poznamenává, že současná koronavirová pandemie dokazuje, že státy dokážou odpovídat na přírodní katastrofy

³⁹ Laferrière, Eric, and Peter J. Stoett. *International Relations Theory and Ecological Thought : Towards a Synthesis*. Routledge, 1999, p. 102–104.

⁴⁰ Patrick, Stewart M. "The Case for Ecological Realism." *World Politics Review*, 9 May 2021, www.worldpoliticsreview.com/articles/28926/the-case-for-ecological-realism.

podobně jako na klasické bezpečnostní hrozby vyhlášením nouzového stavu a mobilizací armády i celé společnosti. Pandemie také ukázala, že schmittovské rozdělení na přátele a nepřátele, které je pro společnosti a státy zásadní při definování vlastní identity, nemusí obsahovat pouze lidské aktéry, jelikož koronavirus představuje právě takového nepřítel, vůči kterému se společnosti vymezují a mobilizují. To Lieveni také umožňuje představit si celospolečenskou mobilizaci proti klimatické krizi. Celkově ale Lieven na rozdíl od Patricka zdůrazňuje zásadní roli národních států v reakci na klimatickou krizi. Národní státy schvalují a implementují mezinárodní smlouvy, motivují vlastní obyvatelstvo a jsou tedy při řešení klimatické krize nezastupitelné.⁴¹

Se zásadní rolí národních států souhlasí i Symons, který argumentuje tím, že státy musí intervenovat v energetice, zpoplatňovat emise, financovat inovace a řídit solární geoinženýriny. Symons také volá po rozšířeném pojetí národního zájmu a připomíná, že v 50. letech 20. století došlo mezi realisty ke sporu ohledně tehdy vyvíjené nové generaci vodíkových bomb, které mohly způsobit nepředstavitelná rizika. Tehdy Morgenthau volal po rozšířeném pojetí národního zájmu a tvrdil, že pokud kolektivní jednání může zamezit katastrofě, státy se ho budou účastnit.⁴²

3.2 Představa dekarbonizace analyzovaných ekorealismů

Při rozboru příčin klimatické změny zdůrazňují všichni tři politologové roli emisí fosilních paliv. Avšak při hledání možností, jak dekarbonizovat ekonomiku a mitigovat klimatickou změnu, se autoři rozcházejí. Patrick ve svém textu žádnou verzi dekarbonizace nepředstavuje, píše pouze o nutnosti lidstva snížit svou celkovou ekologickou stopu. Lieven je trochu konkrétnější, píše o snižování emisí fosilních paliv a dalších masivních změnách, jež bude muset garantovat stát, v textu ale explicitně neformuluje, o jaké změny by se mělo jednat. Nejkonkrétněji píše Symons, který dává vedle snižování fosilních paliv důraz i na státem regulované velké technologické projekty jako je solární geoinženýriny neboli zmenšení množství slunečního záření, které pohltí zemský povrch.⁴³

Symons je zároveň členem *Breakthrough Institute*, který v roce 2015 vydal *Ekomodernistický manifest*. Osmnáct vědců v něm volá po dalším zvýšení intenzity

⁴¹ Lieven, Anatol, "Climate Change and the State: A Case for Environmental Realism." *Survival*, vol. 62, no. 2, Apr. 2020, p. 7–26.

⁴² Symons, Jonathan. "Realist Climate Ethics: Promoting Climate Ambition within the Classical Realist Tradition." *Review of International Studies*, vol. 45, no. 1, Jan. 2019, p. 141–160.

⁴³ *Ibid.*, p. 142.

zemědělství a vyšší urbanizaci, aby lidstvo omezilo množství půdy, které využívá. Kvůli omezení dopadů na životní prostředí se v manifestu doporučuje přechod na jadernou energii a zachytávání oxidu uhličitého z atmosféry oproti obnovitelné energii, jelikož současné obnovitelné zdroje energie využívají příliš mnoho půdy.⁴⁴

Pokud tedy dosavadní pokusy o realistickou analýzu mezinárodní reakce na klimatickou krizi specifikují svou představu mezinárodní dekarbonizace, předpokládají takovou transformaci ekonomik, ve které dochází k postupnému nahrazování fosilních zdrojů bezemisními a ke zvyšování efektivity zemědělství. Zároveň počítají s velkými dosud nevyzkoušenými projekty jako je odčerpávání oxidu uhličitého z atmosféry nebo geoinženýring. Taková představa dekarbonizace má dva zásadní nedostatky.

3.3 Nedostatky ekorealistické představy dekarbonizace

Zprvé jde o nedostatky samotných technologií, na které tato představa spoléhá. Zachytávání oxidu uhličitého sázením plantáží biomasy, jeho ukládání během spalování a vytváření energie z biomasy je technologie, která zatím neexistuje. Už nyní ji ale kritizují mnozí vědci, kteří poukazují na její důsledky jako úbytek biodiverzity, zabránění orné půdy a spotřebu vody.⁴⁵ Kvůli těmto negativním důsledkům dokonce European Academies' Science Advisory Council, organizace, která spojuje akademie věd členských států Evropské unie a Evropského hospodářského prostoru, vydala v roce 2018 stanovisko, ve kterém odsuzuje spoléhání na tuto technologii při transformaci na bezuhlíkovou ekonomiku.⁴⁶

Geoinženýring nabízí spoustu různých projektů, od zpěnění moře a obřích zrcadel ve vesmíru po dnes asi nejrealističtější návrh v podobě vypouštění aerosolů do stratosféry. Žádná z technologií geoinženýringu však zatím také neexistuje. Podobně jako zachytávání a ukládání oxidu uhličitého má i geoinženýring spoustu odpůrců. Neexistují totiž ani technologie, které by dokázaly modelovat, jaké vedlejší účinky geoinženýring způsobí. Například u vypouštění aerosolů do atmosféry hrozí vytvoření ozonových děr,

⁴⁴ Asafu-Adjaye, John, et al. "An Ecomodernist Manifesto." *An Ecomodernist Manifesto*, 9 May 2021, <http://www.ecomodernism.org/>, p. 18–24.

⁴⁵ Jedním z těchto kritiků je i David Storch v knize *Musí být ekologie alarmistická?* kterou budu v příští kapitole této práce analyzovat. Viz Vondra, Alexandr (ed.). *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*. Books & Pipes, 2020, s.159.

⁴⁶ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 133–137.

zpomalení fotosyntézy a s ní spojené snížení výnosů ze sklizně nebo nezvratná změna srážkových vzorců a obvyklého počasí.⁴⁷

Zadruhé tato představa dekarbonizace nijak netematizuje a nepřekonává příčiny Nového klimatického režimu, které identifikují Latour a Moore, a sice dichotomii mezi člověkem a přírodou, představu o nelidské přírodě jako pasivním objektu, akumulaci kapitálu a z ní vycházející extraktivistický vztah vůči nelidské přírodě. I pokud by tedy tyto technologie omezily celkové emise skleníkových plynů, nijak by nedokázaly čelit dalším ekologickým krizím, které tyto vztahy zapříčiňují, jako je krize biodiverzity nebo okyselování oceánů. Jak argumentují teoretici nerůstu, které analyzují v následující kapitole této práce, často by je naopak prohloubily.

Latour identifikuje jako příčiny Nového klimatického režimu dichotomii mezi člověkem a přírodou a představu pasivní nelidské přírody. Na základě zhroucení legitimacy hobbesovské suverenity v Novém klimatickém režimu volá po rozmělnění státní suverenity a uznání aktérství nelidské přírody v mezinárodních vztazích. V Latourově Divadle vyjednávání se toto aktérství projevuje přítomností delegátů, kteří reprezentují nelidské ekosystémy i jiná lidská společenství než národní státy. To vede k redefinici území, které státy reprezentují, a ke zpochybnění legitimacy násilí, které na svém území na nelidské přírodě páchají.

Analyzované ekorealismy reagují na klimatickou krizi mimo jiné novou definicí národního zájmu. Patrick a Lieven požadují takové rozšíření národního zájmu, které by obsahovalo i zájem na zachování biosféry a podmínek života. Tato změna se tedy pokouší o překonání dichotomie mezi člověkem a nelidskou přírodou tím, že jejich zájmy sjednotí ve státním zájmu. Ve skutečnosti však tato změna potvrzuje Latourem kritizovanou představu přírody jako pasivního objektu. Aktérství přírody uznáno není a zachování biosféry není cíl sám o sobě, ale je důležitý pouze pro udržení stability a bezpečí lidských společností. Zároveň zatímco Latourova kritika cílí na zpochybnění absolutní státní suverenity, Patrick a Lieven pouze tuto suverenitu potvrzují a posilují ji tím, že pod ní zahrnují i nelidskou přírodu. Navíc Lieven a Symons volají po posílení státu kvůli nutnosti státní garance a regulace velkých technologických projektů jako je geoinženýring. Jakékoliv rozmělnění státní suverenity tedy analyzované ekorealismy odmítají.

Svou analýzou kapitalocénu nachází Moore příčiny klimatické a ekologické krize v dlouhém šestnáctém století, kdy se v kontextu počátku kolonialismu a patriarchy

⁴⁷ *Ibid.*, p. 146–147.

rozvinul kapitalismus, který produkuje takové vztahy mezi lidskou a nelidskou přírodou, které umožňují nekonečnou akumulaci kapitálu. Příroda je tedy externalizovaná, kontrolovatelná, racionalizovatelná a kvantifikovatelná.

Tyto příčiny žádný z analyzovaných příkladů ekorealismu nereflktuje. Patrick sice ve svém článku okrajově zmiňuje, že je nutné opustit neudržitelné vzorce výroby a spotřeby,⁴⁸ on ani žádný jiný z autorů ale nezkoumají, jak imperativ růstu překonat. Proto je ve všech příkladech ekorealismu nelidská příroda nadále vnímána jako kontrolovatelná, racionalizovatelná, kvantifikovatelná a externí. V důsledku tohoto technokratického přístupu jsou jednotlivé příznaky ekologické a klimatické krize také vnímány tímto prizmatem, který u každého jednotlivého příznaku kalkuluje pouze s kvantifikovatelnými aspekty a ty, které kvantifikovat nelze, přehlíží. Kvůli tomu tedy tyto přístupy počítají s technologiemi jako geoinženýring nebo zachytávání oxidu uhličitého, jelikož celkově snižují množství oxidu uhličitého v atmosféře, ale zároveň mají jiné závažné ekologické důsledky, které však nelze kvantifikovat.

Všechny analyzované ekorealismy tedy nadále vycházejí z epistemologických předpokladů klasického realismu (a ostatních paradigmat teorie mezinárodních vztahů). Při analýze mezinárodních vztahů se tedy soustředí na anarchické prostředí národních států, nikoliv na lidské interakce se zbytkem biosféry. V důsledku toho zkoumají, jak technokratickými zásahy do ekonomiky zabezpečit současný způsob lidského života, aniž by tematizovaly, jaké budou důsledky klimatické a ekologické krize pro nelidskou přírodu. Současně ekorealismy sice uznávají, že důsledky těchto krizí jsou globální a ohrožují lidskou bezpečnost, zároveň ale jednotlivé ekologické problémy rozdělují a předpokládají, že každý problém má příčiny, které mohou být vyřešeny standardními procesy mezinárodní spolupráce, kterou je pouze potřeba posílit.

Podle Guzziniho dochází k neustálým reformulacím realismu kvůli tomu, že koncepty z 19. století již nedokážou adekvátně popisovat odlišnou mezinárodní realitu. Zároveň Guzzini tvrdí, že realismus nepředstavuje pouze postoj části akademické obce, ale i praxi zahraniční politiky dominantních států. Jeho funkcí je tedy i udržovat mezinárodní status quo, který dominanci těchto států potvrzuje.⁴⁹

Guzziniho analýza zdůvodňuje i nedostatečnost nově zformulovaných ekorealismů. Zprv koncepty ekorealismu nadále vycházejí z představ o pasivní přírodě

⁴⁸ Patrick, Stewart M. "The Case for Ecological Realism." *World Politics Review*, 9 May 2021, www.worldpoliticsreview.com/articles/28926/the-case-for-ecological-realism.

⁴⁹ Guzzini, Stefano. *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. Routledge, 1998, p. 1–10.

a ze zneuznání aktérství nelidské přírody v mezinárodních vztazích, které jsou v Novém klimatickém režimu a současné mezinárodní realitě neodpovídající. Zadruhé, jak v následující kapitole argumentují teoretici nerůstu, adekvátní reakce na klimatickou a ekologickou krizi odporuje ekonomickým zájmům států globálního Severu. Jelikož však realismus i ekorealismus kladou důraz na udržení rovnováhy moci a dominance států globálního Severu, nedokážou na současné krizi adekvátně reagovat.

4. Zelené politické ideologie a teorie mezinárodních vztahů

Teorie mezinárodních vztahů se však primárně zaměřuje na analýzu mezinárodních konfliktů a možností spolupráce, ne na vytváření ucelených představ sociální změny jako je dekarbonizace ekonomiky a na hodnocení adekvátnosti těchto představ. Takové ucelené představy, které následně určují politický program i praxi mezinárodní politiky, nabízejí spíše politické ideologie.

Proto v této kapitole porovnávám dvě zelené politické ideologie, které vznikly v reakci na klimatickou a ekologickou krizi a které takovou představu nabízejí. Zároveň budu zkoumat, jak jejich představa dekarbonizace zohledňuje příčiny klimatické a ekologické krize, které identifikují Latour a Moore, a jak analyzuje možnosti mezinárodní reakce na tyto krize. Jako první představím zelený konzervatismus Alexandra Vondry, který ho prezentoval v knize *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*, a následně hnutí nerůstu, které budu zkoumat z textů Giorgose Kallise, Jasona Hickela a Giacoma D'Allisi.

4.1 Zelený konzervatismus

Spojení konzervativního a environmentálního myšlení uvedl v českém kontextu sborník *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*, který editoval Alexandr Vondra. Zelený konzervatismus je podle sociologa Davida Hessa a socioložky Kate Pride Brown ideologie a hnutí, které se staví jak proti klasickému environmentalismu zelených politických stran, tak proti popírání klimatické změny některými konzervativními stranami. Zelení konzervativci tedy obvykle podporují obnovitelné zdroje energie, jadernou energetiku, zemní plyn a nové technologie zachytávání oxidu uhličitého z atmosféry. Celkově zelený konzervatismus svůj technooptimismus propojuje s konzervativními koncepty jako důrazem na soukromé vlastnictví, odporem ke státním regulacím a antropocentrismem.⁵⁰

Vondra se tyto znaky zeleného konzervatismu snaží naplňovat a jeho sborník obsahuje sérii článků, které mají za úkol hledat střízlivý realistický a odborný náhled na

⁵⁰ Hess, David J., and Kate Pride Brown. "Green Tea: Clean-Energy Conservatism as a Countermovement." *Environmental Sociology*, vol. 3, no. 1, Jan. 2017, p. 64–75. Joch, Roman. "Pravicový Přístup k Ochráně Životního Prostředí." *Občanský Institut*, 9. květen 2021, www.obcinst.cz/pravicovy-pristup-k-ochrane-zivotniho-prostredi/.

otázku ochrany životního prostředí.⁵¹ V první části knihy představují britský konzervativní filozof Roger Scruton a Alexandr Vondra realistické a konzervativní principy ochrany životního prostředí. Druhá část obsahuje sérii odborných textů, které popisují současné klimatické a ekologické problémy a hledají na ně možná řešení, jde například o texty od klimatologů Václava Cílka a Radana Hutha, ekologa Davida Storch a o korespondenci mezi paleoekologem Petrem Pokorným a sociologem Zdeňkem Konopáskem. V poslední části sborník uzavírá série textů, které z realistické perspektivy analyzují důsledky klimatických a ekologických politik států, například text diplomata Václava Bartušky, jenž analyzuje přechod EU na bezuhlíkovou ekonomiku, a text ekologa Vladimíra Kočího, který zkoumá možnosti oběhového hospodářství v růstové ekonomice.

Scruton a Vondra se shodují, že ochrana životního prostředí je pro realisty zásadní téma, jelikož v ní jde o zabezpečení zdrojů, uchování rovnováhy, zajištění bezpečnosti a národního přežití. Oba zároveň zdůrazňují emocionální složku ve vztahu mezi člověkem a přírodou. Scruton tvrdí, že environmentální odpovědnost vychází z pocitu přináležitosti k určitému místu, přičemž Scruton slova místní a národní zaměňuje a environmentální odpovědnost je tak u něj spjata s národním státem. Vondra představuje tři pilíře zelené konzervativní politiky: Zaprvé, Zemi má lidstvo ve správě a musí se k ní chovat jako odpovědný hospodář. Zadruhé, lidská svoboda a ekonomický rozvoj jsou ku prospěchu přírody. Zatřetí, konzervativní politika klade důraz na estetickou a emoční složku ve vztahu přírodě a dbá na lásku k přírodě. Scruton zároveň vychází z konzervativního důrazu Edmunda Burkeho na partnerství mezi živými, mrtvými a ještě nenarozenými, čehož je environmentalismus ideálním příkladem a je tedy z podstaty konzervativní.⁵²

Na rozdíl od první části knihy, která se skládá z tematicky i ideologicky podobných textů, obsahuje druhá i třetí část texty různorodější a převážně odborné. Václav Cílek ve svém rozsáhlém textu o generační válce a energetice argumentuje, že základním kritériem pro změny v energetice má být energetická návratnost neboli čistý energetický zisk, který představuje poměr získané energie k energii nutné tuto energii získat.⁵³

⁵¹ Vondra, Alexandr (ed.). *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*. Books & Pipes, 2020, s. 7.

⁵² *Ibid.*, s. 16–30.

⁵³ *Ibid.*, s. 39–66.

Radan Huth ve svém článku o klimatických změnách rozlišuje tři druhy mitigace klimatických změn: omezení emisí, odčerpávání skleníkových plynů z atmosféry a geoinženýring, kterým myslí umělé zpěnění moří nebo stavbu obřích zrcadel ve vesmíru. Huth tvrdí, že v současnosti se snahy o mitigaci příliš zaměřují na omezení emisí, a doporučuje víc geoinženýringu, odčerpávání skleníkových plynů a dalších alternativních forem mitigace. Následně Huth analyzuje důsledky klimatické krize. Argumentuje, že povede k úbytku vodních zdrojů, zhoršení zemědělských podmínek, vyšší nemocnosti a úmrtnosti, negativním dopadům na turismus a k riziku pro pobřežní sídla v důsledku zvýšení hladiny moří. Zabývá se tedy pouze dopady na člověka a jeho činnost, vlivy například na biodiverzitu nijak netematizuje.⁵⁴

Naopak David Storch ve svém textu o ochraně přírody považuje současné změny biodiverzity za mnohem nebezpečnější než změny klimatu, proto se zabývá pouze biodiverzitou a klimatické změny přesouvá mimo oblast svého zájmu. Pouze varuje, aby lidstvo v boji proti klimatické krizi nesahalo po nástrojích, které mohou úbytek biodiverzity ještě prohloubit, jako je nešetrné zalesňování a sázení biologicky bezcenných plantáží biomasy, které vysušenou krajinu ještě více odvodní. Storch uznává, že žijeme v období antropocénu a že příroda je neoddělitelně provázaná s člověkem. Zároveň tvrdí, že díky současné vědě a pokroku můžeme napravovat své bývalé omyly ve jménu pokroku.⁵⁵

V korespondenci s Petrem Pokorným představuje Zdeněk Konopásek latourovskou kritiku objektivitu vědy. Mezitím Pokorný argumentuje, že kvůli nedostatku informací o současných klimatických změnách jsou požadavky na transformaci směrem k uhlíkově neutrální ekonomice v Evropě přehnané, vedly by ke změně mezinárodní rovnováhy moci a oslabení Evropy, a poukazuje na další krize jako úbytek biodiverzity.⁵⁶

Třetí část otevírá text Václava Bartušky, který analyzuje důsledky evropského Nového zeleného údělu na postavení EU ve světě. Bartuška tvrdí, že přechod na bezuhlíkovou ekonomiku bude znamenat i soupeření s USA a Čínou a že Nový zelený úděl může vést ke ztrátě konkurenceschopnosti EU a změně mocenské rovnováhy ve světě. Argumentuje, že suroviny jako kobalt nebo vzácné kovy nutné k nízkoemisním zdrojům energie budou zásadní v budoucím mocenském konfliktu, a volá po ekologické transformaci, která povede k nezávislosti EU na dalších velmocích. Mezi dalšími texty

⁵⁴ *Ibid.*, s. 107–126.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 127–144.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 67–99.

vyčnívá tvrzení Vladimíra Kočího v článku o oběhovém hospodářství, když podotýká, že oběhové hospodářství je nerealizovatelné v růstové ekonomice založené na materiálové a energetické spotřebě.⁵⁷

4.2 Nerůst

Na rozdíl od zeleného konzervatismu, který v ucelené podobě do českého kontextu nedávno přenesl Alexandr Vondra, je pro českou veřejnost koncept nerůstu relativně neznámý. Proto při jeho analýze vycházím pouze z cizojazyčných textů. Určitou pozornost zatím získal pouze v akademickém prostředí, ve kterém o něm publikují mimo jiné ekologické ekonomky Naděžda Johanisová a Eva Fraňková,⁵⁸ a v aktivistických kruzích.

Základním znakem hnutí nerůstu je požadavek na překonání imperativu ekonomického růstu. Snaha o zelený růst předpokládá, že je možné pokračovat v hospodářském růstu a zároveň snižovat materiální a energetickou spotřebu zvyšováním efektivity, nahrazením fosilních paliv obnovitelnými zdroji a strukturální změnou z průmyslových ekonomik na ekonomiky služeb s vysokou přidanou hodnotou. Teoretici nerůstu argumentují, že tato představa je v růstové ekonomice neuskutečnitelná. Poukazují na takzvaný Jevonsův paradox, který dokazuje, že zvýšení produktivity a snížení materiálové spotřeby způsobuje uvolnění těchto zdrojů a snížení jejich ceny, což vede k novému růstu a celkovému zvýšení spotřeby. Současně ekonomika služeb ve skutečnosti vyžaduje energii a materiály, které jsou importovány a nezapočítávají se do celkové spotřeby.⁵⁹ Zelený růst je tedy neuskutečnitelný, jinými slovy v růstové ekonomice nelze zaručit, aby emise skleníkových plynů klesaly dostatečně rychle na to, aby nedošlo ke katastrofickým scénářům klimatické krize. K zajištění rychlého globálního snižování emisí je tedy nutné nejen snižovat uhlíkovou intenzitu ekonomiky například nahrazením fosilních paliv, ale i omezovat produkci a spotřebu. Toho lze dosáhnout omezováním nadprodukce a tím i výnosnosti kapitálu, což vede ke snížení akumulace a reprodukce kapitálu.

Teoretici nerůstu navrhují různé způsoby, jak výnosnost, akumulaci a reprodukci kapitálu snížit. Ekologický ekonom Giorgios Kallis v knize *In Defense of Degrowth*:

⁵⁷ *Ibid.*, s. 169–247.

⁵⁸ Viz Fraňková, Eva a Naděžda Johanisová. “Udržitelný nerůst: Nový zastřešující koncept v environmentální argumentaci?” *Sociální Studia*, vol. 10, no. 1, srp. 2013, s. 13–34.

⁵⁹ Kallis, Giorgos. *In Defense of Degrowth: Opinions and Manifestos*. Uneven Earth Press, 2018, p. 85–6.

Opinions and Manifestos zdůrazňuje nerůstový koncept *dépense*, který označuje ritualizované neproduktivní utrácení komunitního nadbytku. Kallis dokumentuje, jak *dépense* využívaly v historii vládnoucí elity, například ve starověkém Egyptě ho představovalo stavění pyramid a ve středověké Evropě financování klášterů. V kapitalistických společnostech je však veškerý nadbytek akumulován a investován, což vede k ekonomickému růstu. V nerůstové společnosti by se naopak *dépense* vrátil veřejnosti a financoval veřejné slavnosti. Nerůst tedy nepožaduje jen omezení produkce a spotřeby, nýbrž i festivitu, která svou neproduktivitou omezí akumulaci kapitálu.⁶⁰

Kallis zároveň argumentuje, že přechod k nerůstu bude zdola, a dává za příklad ekokomuny, alternativní potravinové sítě, městské zahrady, družstevní podniky, decentralizovanou energetickou síť, družstevní péči o děti a důchodce, družstevní zdravotní péči nebo komunitní měny. K podpoře těchto nerůstových iniciativ zdola jsou však potřeba institucionální změny jako zavedení základního garantovaného a maximálního příjmu, omezení pracovních hodin, zrušení některých dluhů, zavedení zelených daní nebo zrušení dotací fosilního průmyslu.⁶¹ Tyto institucionální změny směrem k nerůstové ekonomice musí být globální. Pokud by pouze jeden stát zavedl nerůstové reformy, vedlo by to k útěku kapitálu do jiných zemí a bankovnímu a měnovému kolapsu. Zároveň by úspěšné snížení materiálové a energetické spotřeby jedné země způsobilo celosvětové snížení cen, což by vedlo pouze ke zvýšení produkce a spotřeby v ostatních zemích. Přechod k nerůstové ekonomice je tedy dle Kallise globální problém kolektivní akce.⁶²

Oproti tomu antropolog Jason Hickel v knize *Less is More: How Degrowth Will Save the World* nabízí v otázce transformace na post-kapitalistickou nerůstovou společnost primárně nástroje, které vyžadují státní nebo mezinárodní regulaci. Jako příklady státních zásahů uvádí masivní státní investice do zelených technologií, omezení reklamy, ukončení praktiky plánovaně nízké životnosti produktů, snížení potravinového odpadu, omezení ekologicky ničivého průmyslu nebo zrušení některých dluhů a měnového systému založeného na složeném úroku. Zároveň volá po změnách v globálním vládnutí, například po demokratizaci mezinárodních ekonomických institucí jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond a Světová obchodní organizace, aby v nich byly zastoupeny státy globálního Jihu. Dále požaduje globální minimální mzdu,

⁶⁰ *Ibid.*, p. 21–42.

⁶¹ *Ibid.*, p. 100–101.

⁶² *Ibid.*, p. 23–25.

ukončení krácení daní a zrušení všech mezinárodních dluhů.⁶³ Hickel tedy oproti Kallisovi více zdůrazňuje roli státu a mezinárodních institucí.

Hickel si v knize zároveň klade otázku, proč se současné lidské společnosti tolik zaměřují na hospodářský růst. Do určitého bodu je hospodářský růst nutný k zlepšování kvality života a pocitu štěstí, v kontextu neoliberálního kapitalismu však slouží pouze k zvyšování akumulace kapitálu. Státy globálního Jihu tedy často určitý hospodářský růst potřebují, aby svým občanům zajistily základní ekonomická a sociální práva, zatímco státy globálního Severu musí svůj hospodářský růst zastavit a pouze redistribuovat již existující bohatství. Hickel zároveň tvrdí, že v kapitalistických společnostech vlády potřebují růst kvůli neustálému zvyšování produktivity, jelikož bez růstu nelze udržet nízkou nezaměstnanost, kvůli splácení svých dluhů i s úroky a kvůli geopolitickým faktorům, kdy velikost ekonomiky hraje důležitou roli ve velikosti mezinárodního vlivu. Hickel následně analyzuje, jak odstranit tyto tlaky na neustálý hospodářský růst například zrušením dluhů či snižováním produktivity.⁶⁴ Způsob, jak omezit geopolitický tlak na neustálý hospodářský růst, však Hickel nezmiňuje.

4.3 Srovnání zeleného konzervatismu a nerůstu

Z perspektivy teorie mezinárodních vztahů představuje propracovanější představu mezinárodní reakce na klimatickou a ekologickou krizi Vondrův zelený konzervatismus. Sborník se už názvem hlásí k tradici politického realismu, do které patří i realismus v mezinárodních vztazích. Politický realismus vyznačuje několik rysů, které sdílí zelený konzervatismus i realismus v mezinárodních vztazích, jako je odmítnutí utopismu, oddělení politiky a morálky či důraz na empirismus. Podobně jako realismus v mezinárodních vztazích vznikl vymezením se vůči wilsonovskému idealismu, představuje Vondra zelený konzervatismus jako alternativu vůči „alarmistickému“ pojetí ekologie. Propojení mezi zeleným konzervatismem a realismem v mezinárodních vztazích ve sborníku potvrzuje například článek Václava Bartušky, který z realistické perspektivy analyzuje důsledky přechodu EU na bezuhlíkovou ekonomiku, nebo korespondence Petra Pokorného varující před změnou mezinárodní rovnováhy moci. Celkově texty ve sborníku realisticky argumentují, že globální dekarbonizace je možná,

⁶³ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 194–241.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 92–100.

jelikož jde o záležitost národní bezpečnosti a přežití jednotlivých států a protože může vést k posílení energetické soběstačnosti jednotlivých států.

Oproti tomu nerůstovému hnutí jasná představa globální transformace na nerůstovou společnost chybí, jeho teoretici totiž nesdílí ani jednotný pohled na roli státu v transformaci na nerůst. Zatímco Kallis zdůrazňuje, že přechod k nerůstu bude zdola a státní intervence jsou nutné pouze k umožnění této transformace, Hickel se soustředí na státní zásahy, které omezí kapitalistický imperativ růstu. Jelikož se různé teorie mezinárodních vztahů od sebe odlišují právě svým důrazem na roli státu, tato nejednoznačnost teoretiků nerůstu znemožňuje ucelenou syntézu nerůstu s teorií mezinárodních vztahů.

Naopak adekvátnější zohlednění příčin klimatické a ekologické krize, které identifikují Latour a Moore, představuje hnutí nerůstu. Moore analyzuje, jak kapitalismus koprodukuje vztahy mezi člověkem a nelidskou přírodou, které umožňují nekonečnou akumulaci kapitálu. Teoretici nerůstu navrhují, jakým způsobem tyto extraktivistické vztahy narušit důrazem na omezení imperativu růstu, omezení akumulace kapitálu a reorientací společnosti z imperativu růstu na imperativ péče. Na Latourovu kritiku, která dává do souvislosti dichotomii mezi člověkem a přírodou se vznikem hobbesovské suverenity, reagují teoretici nerůstu svým důrazem na transformaci na nerůst zdola.

Oproti tomu Vondruv sborník reflektuje tyto příčiny stejně nedostatečně jako ekorealismy analyzované v předchozí kapitole. Latourem kritizovanou dichotomii mezi člověkem a nelidskou přírodou odmítá jen David Storch, když ve svém článku zdůrazňuje, že žijeme v období antropocénu, ve kterém dochází k neoddělitelnému propojení člověka a přírody. Ostatní autoři však nelidskou přírodu a její jednání nevnímají. Například Radan Huth analyzuje dopady změny klimatu pouze na člověka a jeho činnost, o dopady na jiné organismy se nezajímá. Zároveň už na začátku knihy tvrdí Vondra, že mezi pilíře zelené konzervativní politiky patří představa, že lidé mají Zemi ve správě a musí být zodpovědní hospodáři. Právě tento předpoklad Latour kritizuje, když schmittovsky argumentuje, že v Novém klimatickém režimu nelze vnímat přírodu jako objektivního soudce, na jehož univerzálně platných zákonech lze policejně řešit problémy životního prostředí. Vondra tedy dichotomii mezi člověkem a přírodou explicitně potvrzuje. S akumulací kapitálu jako příčinou klimatické a ekologické krize souhlasí jen nepřímo Vladimír Kočí, který podotýká, že oběhové hospodářství není realizovatelné v růstové ekonomice založené na energetické a materiálové spotřebě. On sám ani žádný jiný z autorů ale nezkoumají, jak imperativ růstu překonat.

Kvůli této nedostatečné reflexi argumentů, které prezentují Moore a Latour, předkládá zelený konzervatismus Vondry podobnou představu dekarbonizace jako ekorealismy z minulé kapitoly s podobnými nedostatky. Například Radan Huth doporučuje alternativní formy mitigace jako geoinženýring a odčerpávání oxidu uhličitého z atmosféry. Oproti tomu představa dekarbonizace hnutí nerůstu volá nejen po nahrazování fosilních paliv obnovitelnými zdroji, ale i po omezení produkce a spotřeby omezením akumulace kapitálu.

Vondrův zelený konzervatismus je tedy s realistickou perspektivou v teorii mezinárodních vztahů jednoduše propojitelný, jelikož vychází ze stejných základů a nabízí takovou dekarbonizaci, která je podle realismu uskutečnitelná. Avšak tato představa dekarbonizace nadále vychází z příčin klimatické a ekologické krize, které definují Latour a Moore, a nedokáže na ní tedy adekvátně reagovat. Hnutí nerůstu naopak kritiku Latoura a Moorea reflektuje a nabízí řešení, která mají ambici adekvátně reagovat na klimatickou a ekologickou krizi. Nenabízí však přesvědčivou analýzu, jak mezinárodní transformaci na nerůstovou společnost docílit.

V následující podkapitole se takovou analýzu pokusím načrtnout. Její nutnou podmínkou je však ucelená nerůstová teorie státu.

4.4 Nerůstová teorie státu

Roku 2020 vydali Giorgos Kallis a politický ekolog Giacomo D'Allisa článek *Degrowth and the State*, ve kterém se snaží najít roli státu, která by požadavkům nerůstového hnutí vyhovovala, a následně představují gramsciovskou teorii státu. Na základě výzkumu nerůstové literatury tvrdí, že když většina teoretiků nerůstu rozebírá transformaci na nerůstovou společnost, privilejuje aktivity zdola grassrootových hnutí, zároveň ale volá po určitých státních intervencích. Současně když většina teoretiků nerůstu načrtává nerůstovou společnost, preferuje konfederaci ekologicky udržitelných komun. Podle Kallise a D'Allise ale autoři, kteří se soustředí na alternativní grassrootové ekonomické praktiky nebo volají po nahrazení státu konfederací ekologických komun, nepřicházejí s jinou teorií transformace na nerůstovou společnost než s abstraktní představou státního kolapsu, po kterém se z nejasných důvodů vyvine jimi vytoužené politické uspořádání.⁶⁵

Oproti tomu Kallis a D'Allisa gramsciovsky chápou stát jako souhrn politické společnosti, která se skládá veřejných institucí jako armády, veřejného školství nebo

⁶⁵ D'Allisa, Giacomo, and Giorgos Kallis. "Degrowth and the State." *Ecological Economics*, vol. 169, Mar. 2020, p. 3–7.

státního aparátu, a občanské společnosti, která obsahuje soukromé instituce jako církve, rodinu, neziskové organizace nebo odbory. K legitimnímu použití donucovací síly dochází obvykle v politické společnosti, zatímco v občanské společnosti se obvykle různé skupiny snaží budovat konsensus, zároveň ale dochází k donucování i v občanské společnosti a k hledání souhlasu i v politické společnosti. Anarchistická představa, podle které lze odstraněním státu zbavit společnost donucování, je tedy z této perspektivy falešná, jelikož i občanská společnost je součástí integrálního státu, i v ní dochází k donucování jednotlivce.⁶⁶

Z gramsciovského pohledu hraje zásadní stabilizační funkci každého politického systému kulturní hegemonie, která naturalizuje nadvládu vládnoucí třídy skrz ideje, které vycházejí ze zájmů dané třídy. Působením hegemonie tvoří tyto ideje představu, že patří k přirozenému řádu věcí a že slouží univerzálním zájmům všech, a budují „zdravý rozum.“ Politická změna je možná jen vybudováním kontrahegemonie s jinými idejemi, která změní „zdravý rozum“ i současné instituce a vytvoří nové instituce. Tuto kontrahegemonii lze vybudovat vytvářením alternativních prostorů, institucí a praxí, které budou vycházet z kontrahegemonních idejí. Následně ji lze generalizovat intervencí na úrovni politických institucí. Kallis a D’Allisa tedy argumentují, že k překonání růstu je potřeba ukončit institucionální a ideologickou hegemonii růstu a že ke zrušení růstových institucí je nutné překonat růstové hodnoty „zdravého rozumu.“ První kroky k těmto změnám a k transformaci na nerůstovou společnost tedy musí proběhnout v rámci občanské společnosti a ne shora.⁶⁷

Taková teorie státu tedy nabízí možnost vnitrostátní transformace na nerůstovou společnost. Jak však tvrdí Giorgos Kallis v *In Defense of Degrowth*, přechod na nerůst je otázka globální kolektivní akce. Avšak ani tento článek jasnou představu o tomto celosvětovém přechodu nenabízí. Zároveň teoretici nerůstu kladou důraz na to, že ve státech globálního Jihu je hospodářský růst do jisté míry ještě nutný, aby tyto státy mohly zajistit základní hospodářská a sociální práva svým občanům.⁶⁸ Pokud by tedy možnosti takového přechodu analyzovala teorie mezinárodních vztahů, položila by si otázku, kterou teoretici nerůstu zatím nedokázali odpovědět: Jak zajistit omezení hospodářského růstu a tím i mezinárodního významu států globálního Severu?

⁶⁶ *Ibid.*, p. 5–7.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 7.

⁶⁸ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 189.

4.5 Neo-gramsciánská analýza mezinárodního přechodu na nerůst

Realistická i neoliberalní odpověď na otázku, jíž končila předchozí sekce, by zněla, že taková transformace není možná, jelikož se staví přímo proti národním zájmům států globálního Severu. Jak připomíná neorealista Grieco svou analýzou podmínek mezinárodní spolupráce, neoliberalové by zdůraznili absolutní zisky této transformace, které by z mocenského ani ekonomického pohledu nevznikaly, zatímco realisté by se zaměřili na relativní zisky, které by pro státy globálního Severu znamenaly oslabení v rámci mezinárodní rovnováhy moci.⁶⁹

Proti realistické a neoliberalní analýze lze však postavit ekologickou reformulaci neo-gramscianismu Roberta Coxe. Cox ve své eseji *Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method* argumentuje, že podobně jako si v jednotlivých státech udržují dominantní třídy hegemonii, může existovat i světová hegemonie určitého státu. Tu obvykle vybuduje stát, ve kterém dominantní společenská třída nedávno předtím zavedla hegemonii, jejíž podmínkou je historický blok, v němž se spojují zájmy různých společenských skupin. Zavedení nové hegemonie vedlo k sociální a ekonomické revoluci, která přebudovala státní instituce a zároveň uvolnila energii mimo státní hranice. Tento stát ustanoví a zajišťuje světový řád, který vychází z jeho zájmů, ale zároveň do určité míry zahrnuje i zájmy dalších podřazených států, které tento dominantní stát vede a které s ním tedy tvoří světový historický blok.⁷⁰

Legitimitu poskytuje světové hegemonii soubor univerzalistických idejí, které ve skutečnosti reflektují jen zájmy historického bloku. Svým univerzalizmem ale vytváří představu, že je řád přirozený a slouží zájmům všech. Světová hegemonie také sjednocuje dominantní sociální skupiny jednotlivých států, čímž vytváří globální občanskou společnost. Zároveň v důsledku hegemonie podřazené státy napodobují sociální a ekonomické instituce dominantního státu, aniž by si prošly podobnou masovou mobilizací. Světová hegemonie tedy vytváří globální společenskou, politickou, kulturní a ekonomickou strukturu, jelikož zajišťuje společný mezinárodní řád, sjednocuje sociální skupiny jednotlivých zemí a je spojena s určitými idejemi a výrobním způsobem.⁷¹

Cox argumentuje, že změna světového řádu vždy vychází ze změny sociálních vztahů v rámci jednoho státu. Následně nastiňuje, jak v současnosti vybudovat světovou

⁶⁹ Grieco, Joseph M. "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism." *International Organization*, vol. 42, no. 3, Jul. 1988, p. 485–507.

⁷⁰ Cox, Robert. "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method." In: Gill, Stephen (ed.). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge University Press, 1993, p. 60–61.

⁷¹ *Ibid.*, p. 59–61.

kontrahegemonii. Podobně jako dosavadní světová hegemonie musí kontrahegemonie vzniknout rozšířením národní hegemonie, která vychází z historického bloku v rámci určitého státu. Souhlasí s Gramscim a tvrdí, že vybudování progresivní kontrahegemonie může pomoci politická organizace, která spojí pracující třídu s dalšími subalterními sociálními skupinami. Zároveň může ustanovení kontrahegemonie napomoci ekonomická či jiná krize současného hegemonického uspořádání.⁷²

Klasická Coxova neo-gramsciánská analýza změny světového řádu je však v Novém klimatickém režimu či kapitalocénu v některých aspektech také nedostatečná. Podobně jako teoretici analyzovaných ekorealismů redukuje Cox svět na množinu národních států. V důsledku toho nevnímá, že i nelidské organismy jsou aktéry v chování Země, že lidští i nelidští aktéři jsou součástí jiných celků než jen národních států a že změna světového řádu může být zapříčiněna i jiným aktérem než tímto národními státem.

Zásadní změnu světového řádu, kterou přímo nezpůsobuje transformace sociálních vztahů v rámci jednoho státu, jsou právě důsledky Nového klimatického režimu. Mezi ně patří zvyšování hladin oceánů či vymírání druhů, představují tedy zásadní planetární změnu, kterou ale pouze pomocí konceptů klasické neo-gramsciánské perspektivy analyzovat nelze.⁷³

Jelikož tedy sama vychází z dichotomie mezi člověkem a přírodou a chápe nelidskou přírodu jako pasivní objekt, není ani klasická neo-gramsciánská perspektiva vhodná k analýze mezinárodního přechodu na nerůstovou společnost. Proto se pokusím načrtnout její ekologickou reformulaci, která by se pokusila tyto epistemologické předpoklady překonat. Tato reformulace nadále vychází z některých neo-gramsciánských antropocentrických konceptů jako je hegemonie, musí ale zkoumat vztahy těchto konceptů s nelidskou přírodou. Použití těchto konceptů je legitimní i z pohledu Latourovy kritiky, jelikož jak upozorňuje Rebecca Lave, Latour chápe aktérství pouze jako schopnost přetvořit své okolí, nikoliv jako činnost, která musí být záměrná. Ontologicky tedy nestaví nelidskou a lidskou přírodu na stejnou úroveň.⁷⁴ Koncept hegemonie je vhodný právě k tomu, aby zkoumal tuto záměrnost jednání lidských aktérů a její závislost na „zdravém rozumu.“

⁷² *Ibid.*, p. 64–65.

⁷³ Podobně jako ji nelze analyzovat klasickými koncepty realismu nebo neoliberalismu.

⁷⁴ Lave, Rebecca. “Reassembling the Structural: Political Ecology and Actor-Network Theory.” In: Perreault, Tom, et al. (eds.). *The Routledge Handbook of Political Ecology*. Routledge 2019, p. 218.

Neo-gramsciánská analýza tedy tvrdí, že hegemonie ve skutečnosti obsahuje pouze zájmy dominantní třídy a dalších sociálních skupin z historického bloku. Ekologická reformulace neo-gramscianismu vycházející z Mooreovy analýzy kapitalocény by tvrdila, že podmínkou hegemonie jsou určité vztahy mezi lidskou a nelidskou přírodou, které vycházejí ze zájmů dominantní třídy a umožňují naplňování těchto zájmů. Tímto zájmem je v současné globální hegemonii primárně akumulace kapitálu a kvůli tomu je nelidská příroda externalizovaná, kontrolovatelná, racionalizovatelná a kvantifikovatelná.

V Novém klimatickém režimu však dochází k posílení aktérství nelidské přírody, které se projevuje například stoupaním hladiny oceánů nebo častějšími přírodními katastrofami. Zároveň získávají větší pozornost vědci, kteří upozorňují na pravděpodobné katastrofální důsledky klimatické a ekologické krize. Kombinace těchto fenoménů zpochybňuje současný vztah mezi lidskou a nelidskou přírodou a vede ke krizi hegemonie. Dominantní třídy současné hegemonie dlouho reagovaly popíráním a bagatelizováním současných krizí, jak připomíná Latour ve *Zpátky na Zem*.⁷⁵ S prohlubováním těchto krizí a rozšířením mezinárodního klimatického hnutí však taková reakce přestává být přesvědčivá. Hlavní znečišťovatelé i politický mainstream jsou proto donuceni předkládat greenwashingové deklaráce nebo upřímně míněná řešení, která však nadále vychází z extraktivistického vztahu k nelidské přírodě, jelikož je udržení tohoto vztahu podmínkou naplňování jejich zájmů.⁷⁶ Příkladem takových řešení jsou ekorealismy analyzované ve třetí kapitole této práce, přičemž jejich nedostatky jsou zapříčiněny právě snahou o udržení tohoto extraktivismu.

V důsledku krize hegemonie se však formulují i reakce, které se snaží překonat tyto vztahy mezi lidskou a nelidskou přírodou, nesledují zájmy dominantní třídy a které tedy mohou vést k vytvoření kontrahegemonie – příkladem takové reakce je nerůst. Coxovo tvrzení, že příležitost ke vzniku kontrahegemonie se naskytne během krize globální ekonomiky nebo úpadku hegemonie, tedy ekologická reformulace neo-

⁷⁵ Latour, Bruno. *Zpátky Na Zem: Jak Se Vyznat v Politice Nového Klimatického Režimu*. Neklid, 2020, s. 25–31.

⁷⁶ V českém kontextu je příkladem tohoto odklovnu od popírání současný postoj ODS, dříve nejvýznamnější české strany popírající klimatickou změnu. V sekci o udržitelnosti v předvolebním programu z roku 2021, kterou garantoval Alexandr Vondra, zdůrazňuje koalice SPOLU roli „stabilní energie z jádra doplněnou decentralizovanými obnovitelnými zdroji.“ Současné aktivity politiků ODS však napovídají, že v tomto případě jde spíše o greenwashing než o upřímně míněná řešení. Garance této části programu Vondrou potvrzuje Guzziniho tezi o propojení realismu jako akademického postoje a politické praxe. Viz “SPOLU pro udržitelný život.” *SPOLU*, 14. květen 2021, www.spolu21.cz/program/spolu-pro-udrzitelny-zivot.

gramscianismu doplňuje tezí, že může být způsobena i krizí organizace vztahů mezi lidskou a nelidskou přírodou.

Jak ale argumentuje Cox, k využití takové příležitosti je potřeba vybudování nového historického bloku ze subalterních sociálních skupin v rámci určitého státu, který nejprve v něm vytvoří hegemonii. Ta se následně může změnit v mezinárodní hegemonii, pokud daný stát utvoří mezinárodní historický blok. Cox i Gramsci argumentují, že historický blok, který vytvoří antikapitalistickou hegemonii, musí vést pracující třída.

Z perspektivy ekologické reformulace neo-gramscianismu však musí kontrahegemonie, která má ambici adekvátně mitigoval klimatickou a ekologickou krizi, obsahovat ideje, které uznají aktérství nelidské přírody a reorganizují vztahy mezi lidskou a nelidskou přírodou tak, aby došlo k ukončení extraktivismu. Součástí historického bloku proto mohou být jen ty sociální skupiny, jejichž zájmy lze naplňovat, aniž by došlo k narušení nových vztahů mezi lidskou a nelidskou přírodou. Pracujícím například ve fosilním průmyslu může tedy tento historický blok nabídnout maximálně spravedlivou transformaci a nová pracovní místa, nicméně jejich přímé ekonomické zájmy hájit nemůže. Proto je klasická neo-gramsciánská teze o vedoucí úloze pracující třídy v Novém klimatickém režimu problematická.

Tento rozdíl mezi Coxovým a nerůstovým historickým blokem vychází z odlišných cílů jejich potenciálních kontrahegemonií. Cílem Coxe bylo překonání kapitalismu, nahrazení buržoazie v roli dominantní třídy dělnictvem a změna ve výrobních vztazích. Nerůstového hnutí se však snaží nejen o překonání kapitalismu, ale i produktivismu a imperativu růstu. Samotná změna ve výrobních vztazích, která by vrátila dělnictvu produkty jejich práce, nijak extraktivistický vztah vůči nelidské přírodě nenarušuje. Proto teoretici nerůstu přestávají klást hlavní důraz na ekonomické zájmy, které jsou v praxi nenaplnitelné a neustále rostoucí, a místo toho se soustředí na hůře kvantifikovatelné normativní zájmy dobrého a kvalitního života. Proto argumentují, že je ekonomiku produkce nutné nahradit ekonomikou reprodukce, ve které se společnost soustředí na péči.⁷⁷ Dominantní třídu nerůstového historického bloku tedy může zastávat třída pečujících.

Taková „třída“ je zatím bez třídního vědomí a skládá se z rozdílných skupin a činností, od péče v domácnostech po institucionalizované pečovatelské profese. Zároveň je v současnosti genderovaná, podhodnocená a má tedy i jasné nenaplněné ekonomické

⁷⁷ Kallis, Giorgos. *In Defense of Degrowth: Opinions and Manifestos*. Uneven Earth Press, 2018, p. 21–24.

zájmy. To si teoretici nerůstu uvědomují, volají proto po jejím důstojném ohodnocení a rovné distribuci.⁷⁸ Kladou i důraz na naplňování jiných ekonomických zájmů, které se netýkají jen třídy pečujících a které nevychází z extraktivistického vztahu k nelidské přírodě, například na rušení dluhů.⁷⁹ Obecně však nejvíce zdůrazňují zájmy, jejichž naplňování povede ke kvalitnějšímu životu, jako právě péči, zkracování pracovní doby, rozšiřování sdílených statků či *dépense*.

Jelikož teoretici nerůstu upozorňují na odlišnou roli států globálního Severu a Jihu v současné globální ekonomice, je analýza přechodu těchto států na nerůst také rozdílná. Ve státech Severu lze kontrahegemonii dosáhnout na jednu stranu vytvářením alternativních prostorů, institucí a praxí, které budou vycházet z jejich idejí, jak argumentují Kallis a D'Allisa. Na druhou stranu se musí hnutí nerůstu více zaměřit na budování historického bloku z různých částí třídy pečujících. K tomu je nejprve zapotřebí zformovat pečující jako třídu vybudováním jejího třídního vědomí.

Světový historický blok následně může vzniknout z těch států globálního Severu, ve kterých vznikne hegemonie nerůstu, a ze států globálního Jihu. Ty jsou v současné světové hegemonii v subalterní pozici, hnutí nerůstu tedy může přesvědčivě zahrnout jejich zájmy do nerůstové kontrahegemonie. O to se již ostatně snaží, když požaduje globální minimální mzdu, zrušení mezinárodních dluhů a ukončení neokoloniálních extraktivistických a vykořisťovatelských vztahů.⁸⁰ Zároveň Kallis tvrdí, že zavedení nerůstu ve státech globálního Severu by vedlo k redistribuci bohatství mezi Severem a Jihem a umožnilo rozkvět ekologického alternativního rozvoje jako je *buen vivir* v Latinské Americe a *ubuntu* v Africe.⁸¹

Celkově je však ekologická neo-gramsciánská analýza mezinárodního přechodu na nerůst relativně pesimistická. K takové globální transformaci je nejprve nutné v rámci národních států vybudovat nerůstovou kontrahegemonii, která se však nemůže spoléhat na vedoucí úlohu pracující třídy jako klasické neo-gramsciánské analýzy a vyžaduje třídu pečujících. Ve státech globálního Jihu zároveň nerůstové kontrahegemonii brání potřeba naplnění základních sociálních práv, která ještě určitý ekonomický růst vyžaduje. Současná krize organizace vztahů mezi lidskou a nelidskou přírodou tedy sice vytváří příležitost ke vzniku kontrahegemonie, hnutí nerůstu ji však zatím nedokáže uchopit. Jak

⁷⁸ *Ibid.*, p. 21.

⁷⁹ Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021, p. 224–239.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 182–196.

⁸¹ Kallis, Giorgos. *In Defense of Degrowth: Opinions and Manifestos*. Uneven Earth Press, 2018, p. 22–23.

ale argumentují Kallis a D'Allisa, každý může začít transformaci na nerůst, když zavede alternativní praxe vycházející z idejí nerůstu například ve svém bydlišti nebo na svém pracovišti.⁸²

⁸² D'Allisa, Giacomo, and Giorgos Kallis. "Degrowth and the State." *Ecological Economics*, vol. 169, Mar. 2020, p. 8.

Závěr

Přesvědčivost realismu v mezinárodních vztazích i analyzovaných ekorealismů vychází z toho, že nemají ambici zásadně měnit současnou mezinárodní politickou situaci. Realistické teze a mezinárodní diplomatická praxe se tedy navzájem potvrzují a obojí vychází ze zavedené politické imaginace. Teoretici realismu tuto přesvědčivost posilují už názvem svého směru v rámci disciplíny, tváří se, že jimi nabízená řešení jsou jako jediná realistická.

Jak ale argumentuji ve třetí kapitole této práce, řešení klimatické a ekologické krize, které ekorealismy nabízejí, je nedostatečné. Navíc realismus i ekorealismy vychází z epistemologických předpokladů a sociálních a přírodních vztahů, které tyto krize způsobují: z dichotomie mezi člověkem a zbytkem přírody, z představy pasivní nelidské přírody, z akumulace kapitálu a z extraktivistického vztahu vůči lidské i nelidské přírodě. Dokud budou ekorealismus a ideologie jako zelený konzervatismus vycházet z těchto předpokladů a vztahů, adekvátní reakci na důsledky klimatické a ekologické krize najít nedokážou.

Zároveň se začíná rozšiřovat hnutí nerůstu, které je kompatibilní se závěry Latourovy a Mooreovy kritiky, které ale vzniklo jako hnutí konkrétních utopií bez jasného politického programu. S postupující klimatickou a ekologickou krizí a urgencí co nejrychlejšího řešení jejích příčin se však hledají způsoby, jak zajistit celospolečenský přechod na nerůst, nejen transformaci malých komunit. Oproti jiným ideologiím jako zelený konzervatismus nebo ekorealismus nevycházejí řešení hnutí nerůstu ze současné politické praxe a dominantní politické imaginace, jejich společenské prosazení se tedy může zdát méně realistické. Na rozdíl od ostatních ideologií však překonávají příčiny současných krizí. Pouze od původně utopických nerůstových tezí tedy lze realisticky očekávat, že mohou odvrátit katastrofální důsledky klimatické a ekologické krize.

Abych usnadnil představu mezinárodního přechodu na nerůst, pokusil jsem se v poslední kapitole předložit ekologickou reformulaci neo-gramscianismu v teorii mezinárodních vztahů a jeho analýzu takové transformace. Tato analýza odhalila několik slepých míst nerůstu, na které jsem nedokázal odpovědět a které tedy nechávám k dalšímu výzkumu. Mezi ně patří jasnější analýza vztahu mezi nerůstovým hnutím a státem, obzvláště v momentě, kdy by se podařilo nerůstu získat v rámci státu hegemonii. Dále chybí hlubší analýza zformování třídy pečujících, přechodu států globálního Jihu na nerůst či jakákoliv tematizace globální semiperiferie, například států východní Evropy.

Seznam literatury

- Asafu-Adjaye, John, et al. "An Ecomodernist Manifesto." *An Ecomodernist Manifesto*, 9 May 2021, <http://www.ecomodernism.org/>.
- Barša, Pavel, a Ondřej Císař. *Anarchie a řád ve světové politice: Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Portál 2008.
- Burke, Anthony, et al. "Planet Politics: A Manifesto from the End of IR." *Millennium*, vol. 44, no. 3, Apr. 2016, p. 499–523.
- Cox, Robert. "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method." In: Gill, Stephen (ed.). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge University Press, 1993, p. 49–66.
- Crutzen, Paul J., and Eugene F. Stoermer. "The Anthropocene." *Global Change Newsletter*. 2000, Vol. 41, 2000, p. 17–18.
- D'Allisa, Giacomo, and Giorgos Kallis. "Degrowth and the State." *Ecological Economics*, vol. 169, Mar. 2020, p. 1–9.
- Fraňková, Eva a Naděžda Johanisová. "Udržitelný nerůst: Nový zastřešující koncept v environmentální argumentaci?" *Sociální Studia*, vol. 10, no. 1, srp. 2013, s. 13–34.
- Grieco, Joseph M. "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism." *International Organization*, vol. 42, no. 3, Jul. 1988, p. 485–507.
- Guzzini, Stefano. *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. Routledge, 1998.
- Hess, David J., and Kate Pride Brown. "Green Tea: Clean-Energy Conservatism as a Countermovement." *Environmental Sociology*, vol. 3, no. 1, Jan. 2017, p. 64–75.
- Hickel, Jason. *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Random House, 2021.
- Joch, Roman. "Pravicový Přístup k Ochráně Životního Prostředí." *Občanský Institut*, 9. květen 2021, www.obcinst.cz/pravicovy-pristup-k-ochrane-zivotniho-prostredi/.
- Kallis, Giorgos. *In Defense of Degrowth: Opinions and Manifestos*. Uneven Earth Press, 2018.

- Koloušek, Martin. *Kořeny liberalismu v díle Thomase Hobbesa*. Praha 2015. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky, Vedoucí práce Mgr. Jakub Jinek, D. Phil.
- Laferrière, Eric, and Peter J. Stoett. *International Relations Theory and Ecological Thought: Towards a Synthesis*. Routledge, 1999.
- Latour, Bruno. "Agency at the Time of the Anthropocene." *New Literary History*, vol. 45, no. 1, Jan. 2014, p. 1–18.
- Latour, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. First published in English. Polity, 2017.
- Latour, Bruno. *Zpátky Na Zem: Jak Se Vyznat v Politice Nového Klimatického Režimu*. Neklid, 2020.
- Lave, Rebecca. "Reassembling the Structural: Political Ecology and Actor-Network Theory." In: Perreault, Tom, et al. (eds.). *The Routledge Handbook of Political Ecology*. Routledge 2019, p. 213–223.
- Lieven, Anatol, "Climate Change and the State: A Case for Environmental Realism." *Survival*, vol. 62, no. 2, Apr. 2020, p. 7–26.
- Moore, Jason W. *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, 2015.
- Moore, Jason W. "The Capitalocene Part One: On the Nature and Origins of Our Ecological Crisis." *The Journal of Peasant Studies*, vol. 44, no. 3, Mar. 2017, p. 594–630.
- Patrick, Stewart M. "The Case for Ecological Realism." *World Politics Review*, 9 May 2021, www.worldpoliticsreview.com/articles/28926/the-case-for-ecological-realism.
- "SPOLU pro udržitelný život." *SPOLU*, 14. květen 2021, www.spolu21.cz/program/spolu-pro-udrzitelny-zivot.
- Sprinz, Detlef, and Urs Luterbacher (eds.). *International Relations and Global Climate Change*. Potsdam, 1996.
- Symons, Jonathan. "Realist Climate Ethics: Promoting Climate Ambition within the Classical Realist Tradition." *Review of International Studies*, vol. 45, no. 1, Jan. 2019, p. 141–160.
- Thayer, Bradley A. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*. The University Press of Kentucky, 2004.

Trantas, Nikos. "Could "Degrowth" Have the Same Fate as "Sustainable Development"? A Discussion on Passive Revolution in the Anthropocene Age." *Journal of Political Ecology*, vol. 28, Apr. 2021, p. 226–238.

Vondra, Alexandr (ed.). *Musí být ekologie alarmistická? Hledání realistických odpovědí*. Books & Pipes, 2020.